

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANS ERIK BERSTRAND

FRA FRAUGDE SOGN

HISTORISK-TOPOGRAFISK SKILDRING
I KORTE TRÆK

WILH. PALD - ODENSE - 1925

FRA FRAUGDE SOGN

TRYKT I 250 EXEMPLARER

Trykt i Wilh. Palds Bogtrykkeri i Odense

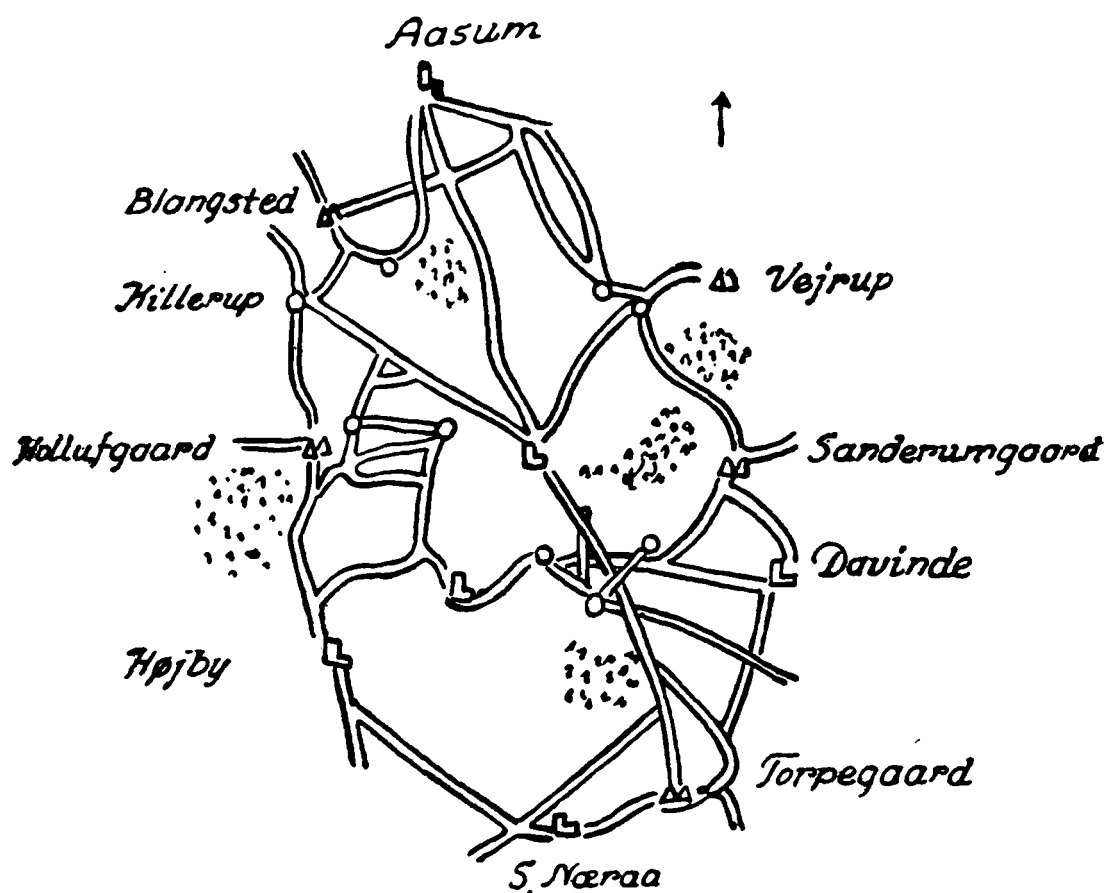
FORORD.

At give en sammenhængende Fremstilling af Fraugde Sogns Historie gennem Tiderne inden for den ret snævre Ramme, som økonomiske Hensyn ved Udgivelsen af denne Art Bøger nu engang paabyder, lod sig ikke ret vel gøre. Under Udarbejdelsen er mangt og meget fremkommet, der vel syntes mig interessant at tage med, men som der desværre ikke var Plads til. Men da ingen Fremstilling vedrørende Sognets Fortid tidligere er befordret i Trykken, haaber jeg dog med denne lille Bog at have givet et Bidrag til vor Hjemstavns Historie.

— — —

Ved Udsendelsen af Bogen er det mig en kær Pligt at rette en Tak til alle, der elskværdigt har staaet mig bi under mit Arbejde. En særlig Tak til Baron O. Bille Brahe, Fraugdegaard, der velvilligst stillede sit Arkiv til min Raadighed og iøvrigt meddelte mig mange interessante Enkeltheder, — til Sognepræst Jul. Paulsen og Sogneraadformand H. C. Olesen, Fraugde. — Ved Læsningen af de ældre Kildeskrifter har Underarkivar, cand. juris Seesteen, Landsarkivet for Fyen, og Søren Pedersen, Birkum, beredvilligt ydet mig deres Bistand. For de gamle Byplaner over Birkum, Over og Neder Holluf, der er copieret efter de ældste Kort i Matrikuls-Arkivet, skylder jeg stud. med. Peter Jensen min bedste Tak.

Forf.

Plan over Sognets gamle Veje. Copieret efter et Kort fra 1780, tegnet af C. Wessel og udgivet »under det Kongl. Videnskabernes Societets Direktion ved rigtig Landmaaling optaget og ved trigonometrisk samt astronomisk Operationer prøvet«.

INDHOLD:

I. ALMINDELIG HISTORIE.

1. Sognets Topografi og alm. Historie.
2. Minder fra Oldtiden.
3. St. Laurits og Hole Kilde.

II. KIRKE OG SKOLE.

1. Fraugde Kirke.
2. Sognepræster og Kapellaner.
3. Legater og Stiftelser.
4. Skoler og Skolelærere.

III. SOGNETS BYER.

1. Fraugde.
2. Fraugde Kærby.
3. Over og Neder Holluf.
4. Birkum og Tving.

IV. STØRRE GAARDE.

1. Fraugdegaard.
2. Hollufgaard.
3. Landkilde og Taarnbjerg.

HANS ERIK BERSTRAND

FRA FRAUGDE SOGN

HISTORISK-TOPOGRAFISK SKILDRING
I KORTE TRÆK

WILH. PALD - ODENSE - 1925

I. ALMINDELIG HISTORIE.

1. Sognets Topografi og alm. Historie.

DET STORE FRAUGDE SOGN, det største i Aasum Herred, ligger Sydøst for Odense og støder mod Nord og Nordvest til Vor Frue Landsogn, hvori Kallerupgaardene under Fraugde Sogn danner en Enklave. Mod Vest støder det til Odense Herreds og mod Øst til Bjerge Herreds Grænse. Mod Nord har det endvidere Aasum Sogn til Nabo; mod Øst støder det til Marslev Sogn, hvor Bækken ved Vejrupgaard danner Grænse, og til Davinde Sogn. Mod Syd til Sdr. Næraa og endelig mod Vest til Allerup, Højby og Dalum Sogne.

Terrainet er ret lavtliggende med jævne, frugtbare Jorder; det højeste Punkt i Sagnet naar kun 49 m. Jordbunden er for Størstedelen lermuldet, enkelte Steder lidt sandet og ganske faa Steder gruset. I denne sent opdyrkede Egn, hvor Mindet om store Skove lever i talrige Stednavne, findes der nu kun lidt Skov, væsentlig Bøgeskov, ialt 72 Hektarer i Fraugde Sogn. Mod Øst ved Vejrup Aa og dens Tilløb, Fraugde Bæk, findes en større Mosestrækning, Fraugde Mose, Kærby Mose og Birkum Mose. — Sognets samlede Areal udgør 2809 Hektarer; det

samlede Hartkorn er nu 555 Td.; heraf havde i 1905 94 Gaarde 491 Td., medens 250 Huse havde 64 Td. I 1664 var Sognets samlede Hartkorn 763 Td.; heraf var der godt 700 Td. Bøndergods.

I 1801 talte Sognet en Folkemængde paa 905; i 1850 er dette Tal steget til 1426, og i 1921 er Antallet af Beboere i Fraugde Sogn opgjort til godt 1800, boende i 383 Gaarde og Huse.

— — —

Gennem Sognet gaar Landevejen Odense—Svendborg med Sidevej til Ørbæk; denne er anlagt 1834. Den fyenske Hovedbane skærer Sognets nordligste Del. Gennem den vestlige Del af Sognet og til Dels dannende Sognegrænse til Vor Frue Landsogn løber Lindved Aa; dette Hovedløb, der til Dels er omgivet af meget brede Engstrækninger, vilde naturligt egne sig til at være Sognegrænse hele Vejen. I dets videre Løb mod Aasum, hvor det løber sammen med Odense Aa, danner det ogsaa Sognegrænse mellem Vor Frue Landsogn og Aasum Sogn. Som det nu er, ligger den gamle Biske- og Herregaard, Blangstedgaard, der hører til Vor Frue Landsogn, Øst for Aaen, hvorimod Hollufgaard og Størstedelen af dennes Jorder ligger Vest for Lindved Aa. Meget tyder dog paa, at Aaen virkelig i sin Tid har dannet Sognegrænse under hele sit Løb. Det kan bl. a. fremgaa af, at endnu i det 17. Aarhundrede regnedes Hovedparten af Hollufgaards Jorder for at ligge i Vor Frue Landsogn; endvidere hører Blangstedgaards gamle Vandmølle endnu til Fraugde Sogn.

— — —

Fraugde Sogn er mærkeligt ved allerede i Middelalderen at have rummet 3 store Gaarde, Fraugde-

gaard, der allerede i det 12. Aarhundrede skal have været en bekendt anseelig Gaard, Hollufgaard og den gamle Hovedgaard Kærby, der blev nedlagt allerede i det 16. Aarhundrede. Om Fraugdegaard fortæller Sagnet, at den skal have været en gammel Vikingeborg, der gennem Fraugde Bæk, Vejrup Aa osv. — til Kertinge Fjord — har staaet i Forbindelse med Havet. Hollufgaard omtales i Dronning Margrethes Dage som en betydelig Gaard. Ogsaa Gaardene Landkilde og Taarnbjerg er Ejendomme af betydelig Ælde som gamle Særbrudsgaarde.

— — —

Den ældste Form for Sognets Navn skal være Frawid. 1314 skrives Fravith. Dette Navn har almindeligvis været udlagt Frue Ved eller Frue Skov (Ved = Skov). Sognets Navn skrives paa Bindet af den ældste Kirkebog *Frawede*. I Folkemunde hed det Frave; dette sidste Ord har ogsaa været sat i Forbindelse med Navnet *Freia*.

Et gammelt Rim fra Kirkebogen lyder:

Naar det regner i Frawe,
staar Mændene med Hattene awe.

— — —

Under Svenskekrigen 1658—59 hærgedes som bekendt ogsaa Fyen voldsomt af de svenske Tropper. At de Svenske ogsaa har naaet Fraugde Sogn, giver Kirkebogen adskillige Vidnesbyrd om. Ifølge denne begravedes fra Fraugde Kirke i Aaret 1658 paa den 3. Søndag e. Tr. Jep Clausøn, »som en Svensker hug Banesaar«. 10. Søndag e. Tr. mødte de svenske Ryttere til Barnedaab i Fraugde Kirke. »10 svenske Ryttere var Faddere«. 1659, den 23.

Sept., begravdes Jens Skrædder, »som de Svenske paa Kirkegaarden om Natten skød en forgiftig Kugle i Benet, hvoraf han døde«. 22. Søndag e. Tr. begravdes Maren Borris, »som de Svenske skød ihjel«. 23. Søndag e. Tr. og nærmeste Dage begravdes 17 Personer, mest Kvinder og Børn, som var dræbte i »Svenskernes sidste Plyndring«.

Efter en Indberetning, som det blev paalagt Præsterne at indsende til Stiftsøvrigheden kort efter Krigens Slutning, havde Svenskerne i Birkum lagt en hel Gaard øde. Paa Fraugdegaard satte en svensk Oberst *Taube* Herremanden *Christian Daa* paa Porten. Det var dog kun kort Tid, at Svenskeren kunde hævde sin »letkøbte« Besiddelse. Men *Christian Daa* blev under Svenskekrigen saa stærkt forarmet, at han nogle faa Aar efter Krigens Ophør maatte gaa fra Gaarden. 1671 gled Fraugdegaard, der havde været i hans Slægts Besiddelse i omtrent 100 Aar, over paa fremmede Hænder,

I 1700'ernes sidste Halvdel rasede Koppepest og Sprinkelsyge. Ifølge Kirkebogen døde i Fraugde Sogn i Aaret 1754 40 Personer, mest Børn, af Kopper. Ogsaa Aarene 1771 og 1794 var onde Aar, hvor Kopperne grasserede stærkt. Fra 1771 og 1783 nævnes ofte Sprinkelsyge som Dødsårsag.

I Pontoppidans *Den Danske Atlas*, Tom III og IV (1774), findes følgende knappe Sognebeskrivelse:

Fraugde Sogn:

Fraugde-Bye med 14 Gaarde og 14 Huse.

Herregaarden Fraugdegaard. Opbyggt af Rigens Admiral *Oluf Daa* 1588. Over og Neder Holluf By

med 17 Gaarde og 12 Huse. Herregaarden Hollufgaard. En herlig Bygning med Taarn og Graver; skal være opbyggt af den nedbrudte Hjallese eller Hellese Kirke, hvis gamle Kirkedør hængde i lang Tid, ligesom til et Æretegn, for Opgangen ved en Trappe. Kierreby med 10 Gaarde og 11 Huse. Bir-kumbye med 15 Gaarde og 4 Huse. Tvingbye med 3 Gaarde og 5 Huse. Landkilde 1 Gaard og Tornbiære med 2 Gaarde, samt de 3 Møller, Fraugdegaards, Hollufgaards og Blangstedgaards.

* * *

Af de gamle Landsbyer fra Aar 1800 (1660—1800) er der nu ikke meget tilbage; kun for enkelte Gaardes Vedkommende tør man bestemt hævde, at de ligger paa deres oprindelige Plads; hvor de gamle Gaardkredse laa og langt uden for dette Omraade, har de moderne Bebyggelser rejst sig. Hvor der før var Ødemark og Overdrev, ligger nu Hus ved Hus, en samlet Bebyggelse. Mens Befolkningens Tilvækst i det nittende Aarhundrede er fordoblet, er Antallet af Gaarde og Huse omtrent firedobbelt. Gamle Veje er slettet, nye er kommen til, og Sognet fra Aar 1800 er næppe til at kende igen. De gamle Helgaarde er paa enkelte nær bevaret, men en stor Del af dem har mistet Størstedelen af deres oprindelige Tilliggende. Det er gaaet saaledes, at de Gaarde, der tidligst er købt fri, har afgivet det meste Jord. De kom til Frihed og Ejendomsret i de gyldne Aar under de store Napoleonskrige; disse Aars voldsomme Efterspørgsel og gode Priser paa Landbrugsprodukter medførte en naturlig Trang efter Jord. Priserne steg, og dette fristede de nye Selv-

ejere til at sælge løs af deres Jorder. De senere frikøbte Gaarde, Sanderumgaards, Torpegaards og Vejrups, blev først købt fri i den store Nedgangsperiode efter Krigen, da Efterspørgslen efter Jord var ringe og Priserne smaa. Disse Gaarde har da ogsaa til Dels bevaret deres oprindelige Tilliggende.

— — —

De ældste Fattig- og Skolekommissionsprotokoller for Fraugde Sogn findes paa Landsarkivet for Fyen, men indeholder intet af Interesse. Den ældste Sogneraadsprotokol er ikke bevaret. I Landsarkivet finder man nogle Korrespondancer fra Provst *F. A. Hansens* Formandstid, ellers intet. Fra 1854 var Provst *Hansen* Formand for Fraugde Sogneraad; en senere Formand er Proprietær *N. J. Bruun*, Landkilde, der beklædte Stillingen til 1872. Fra 1872—74 er Gaardejer *Chr. Pedersen*, Lindegaarden i O. Holluf, Formand. 1874—77 Gaardejer *Jørgen Andersen*, Kærbygaard. 1877—80 Gaardejer *Knud Andersen*, Kærby. Fra 1880 til 1921 beklædtes Formandsstillingen af Proprietær *P. Chr. L. Heltzen*, Landkilde. Heltzen, der er født den 21. August 1850 i København som Søn af den senere Kultusminister, Stiftamtmand over Fyens Stift, Kammerherre Heltzen, varetog med stor administrativ Dygtighed Sognets offentlige Anliggender i alle disse Aar. Hans Efterfølger er den nuværende Sogneraadsformand, Forpagter *H. C. Olesen*, Fraugde.

2. *Minder fra Oldtiden.*

I »Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie«, der udgives af Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab, for 1897, p. 193, læses:

»De fyenske Gravpladser fra Folkevandringstiden have hidtil kun været tarvelig repræsenterede i Nationalmuseet. Et større Fund vil komme til at foreligge ved den i 1896 paabegyndte Gravning paa Fraugde Mark, Aasum Herred, Odense Amt. Der er ialt afdækket 44 Urne- og Skeletgrave liggende umiddelbart under Pløjejorden. Undersøgelsen vil blive ført til Ende i 1897. En Del af Pladsen er dog forud blevet forstyrret og tømt ved en uagtsom foretagen Udgravning. Indberetningen herom fra Stedets Præst, Pastor *H. Mygind*, tilskyndede Museet til at tage Sagen i sin Haand«.

— I Aarbogen findes 2 Fotografier, der af Nationalmuseets Inspektør er taget fra Gravpladsen. Det ene gengiver en Smykkering af Bronze, hvilende om Anklen paa et Skelet, medens det andet viser nogle Gravkar, staaende som de var afdækkede.

— Ovenstaaende Citat er den eneste Beretning, der findes i Litteraturen, om det betydelige Jernalderfund ved Fraugde. Derimod findes i Nationalmuseets 2. Afdeling en meget udførlig haandskreven Protokol over Fundet, hvori hver Urne og hvert Skelet findes nøjagtigt beskrevet.

Da Undersøgelsen var tilendebragt, var der ialt afdækket 60 Urner og 10 Skeletter.

— — —

Paa Fraugdegaards Mark i Nærheden af Hole Kilde er der tidligere fundet en Del Efterladenska-

ber fra Oldtiden. Paa Fraugdegaard opbevares en Urne, der meget ligner Urnerne fra Fraugde Mark, og som skal være fundet i dette Terrain. I en anden af Gaardens Marker i Nærheden af den gamle »Munkegaard« i Tving findes en mindre Gravhøj. Ved Gravning paa Munkegaardens Grund har der været fremdraget nogle Urner; en Bakke umiddelbart ved Gaarden formodes at være en gammel Begravelsesplads. Den har aldrig været udgravet.

Paa Birkum Mark er der gjort rige Fund. Her paa Grænsen mellem Fraugde og Davinde Sogne laa der oprindelig 3 store Gravhøje. Den sydligste af disse (den er endnu til Dels bevaret) ligger paa Davinde Grund. Af denne Høj har der været fremdraget en Del Urner. Af de 2 Høje paa Fraugde Grund er den ene sløjfet. Disse 2 Høje laa paa de saakaldte Rødløve-Agre. Den sløjfede Høj laa ca. 100 Alen fra Sognevejen mellem Birkum og Davinde og var den vestligste af de tre Høje. Ved Udgravningen af denne, der har fundet Sted i den første Halvdel af det nittende Aarhundrede, blev der fremdraget en Del Ridetøj, Stigbøjler, Sporer etc. Desværre er disse Ting sporløst forsvundet. Den 3. Høj er til Dels bevaret; den ligger tæt op til Sognevejen. Om denne Høj laa der indtil omkring Midten af det nittende Aarhundrede 2 Rækker store Sten. Paa dette Tidspunkt solgte Gravhøjens Ejer Stenene, der skal være blevet anvendt som Grundsten ved Opførelsen af en nærliggende Gaard. Oppe paa selve Højen saas en Fordybning som af et udgravet eller sammensunket Gravkammer. I den østlige Side saas Indgangen til Højens Indre.

— Sagnet fortæller nu, at nogle Mænd fra Birkum i gamle Dage udgravede denne Høj og op af dens Skød fremdrog en Kiste af flunkende Guld. Da Kisten kom frem, kom en af Mændene til at kaste Blikket hjem, og se: Birkum By stod i lys Lue. Straks slap man Byttet og ilede hjemad. Men det var kun et Syn. I Birkum stod alt vel, og man drog atter til Gravhøjen for at hente det rige Bytte. Kisten af flunkende Guld var imidlertid forsvundet.

— Ved Gravning i nyere Tid i denne Høj har der intet været fremdraget. Højen indeholdt en Del store Sten, der laa hulter til bulter, og den har rimeligvis tidligere været forstyrret.

— Tidligere Slægtleds Tanker har kredset meget om dette Sted; ugerne drog man her forbi efter Mørkets Frembrud. Alt dette er nu glemt. Nulevende Slægtled kender kun Højen som et Sted, hvorfra man i klart Vejr har den bedste Udsigt. Ogsaa Højens oprindelige Navn er gaaet i Glemme.

— — —

Lidt Nord for disse Høje tæt ved Hestehave-skoven er der paa et mindre Bakkedrag endnu gjort betydelige Fund. Paa dette Sted fandt man for ca. 50 Aar siden en Flinteøxe, og dette Fund førte til, at man gik i Gang med at grave. Der blev nu fremdraget en Del Spyd og Flinteøkser. De fundne Sager blev en Tid opbevaret hos Stedets Ejer, daværende Gaardejer *Vilh. Jørgensen*, St. Rødløve. Kammerherre *S. Vind*, Sanderumgaard, skal for-gæves have søgt at afkøbe denne hele Samlingen. En af de smukkeste Genstande, en Stridsøxe, skal dog senere være blevet overdraget Kammerherren til Gengæld for en Tjeneste. Og senere skal hele

Herligheden alligevel være blevet solgt til en Dræns-
mester Weipel.

3. St. Laurits og Hole Kilde.

Det hedder i en Præsteindberetning fra 1707, at der »straks uden for Kirkegaarden mod Østen har været en Kilde, kaldet St. Laurits Kilde, men er den for adskillige Aar siden tilstoppet og Stedet nu bebygget og beboet«. Der har da i ældre Tid været mindst 2 Sundhedskilder i Sognet. Nogle Aar senere omtales en Kilde af Bircherød under Navnet *Fraude Kilde*. Han nævner, at »den har endog været bekendt for Lægedom, men det siges, at det ophørte, da en Bonde førte et skabet Øg derhen for at toe (det) deri«. Bircherøds Kilde eller *Fraude Kilde* er sikkert den samme, som endnu findes, *Hole Kilde* paa Fraugdegaards Grund, midtvejs mellem Fraugde By og Birkum. Hole Kilde eller Hellig Kilde, der nu er indhegnet og forsynet med en Overbygning af Træ, har været flittig besøgt indtil Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Den er ofte omtalt i Litteraturen. Den omtales saaledes i »*Den Danske Atlas*« 1774, i »*Gl. kongl. Samlinger*«, i »*Dansk Folkemindesamling*« i *Hoffman* ((Bang)) »*Odense Amt*« og i en Artikel af *Thomas B. Bang* i »*Aarboeg for Odense og Assens Amter 1906*«.

Ogsaa i *Danske Atlas* omtales en Bonde, der tøde sin Hest i Kildens lægende Vand, hvorved dette mistede sin Kraft. Bonden skal forøvrigt have

været fra Thorup. Dette Sagn om Hesten kendes fra de fleste af vore hellige Kilder. Man har søgt en Aarsag til, at Kildedyrkelsen er gaaet af Brug, og man har da fundet en nærliggende Grund deri, at man har vanhelliget den ved at benytte en overnaturlig Kraft, der kun var beregnet for Mennesker, til at helbrede sine Kreaturer. (Thomas B. Bang.)

I Hofmans Beskrivelse af *Odense Amt* læses:

»Ved Fraugdegaard ligger ved Landevejen den saakaldte Krukkekro, som er en udmærket righoldig Kilde, der er opfanget i et muret Basin og omgivet med et Gitter. Dands ved og Valfarter til denne Kilde fandt fordem Sted hvert Aars St. Hans Aften«.

— Krukkekro var dog ikke, som Hofman aabenbart har ment, nu blevet Kildens Navn. Det var Navnet paa et lille Krosted, som i Aaret 1746 blev oprettet ved Høle Kilde. Det hed dog først Høle Kro, men blev senere kaldet Krukkekro. Da Hofman skrev sin *Odense Amt*, var Kroen nedlagt, hvilket er sket i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Tæt ved Høle Kilde laa i gamle Dage et ønhigt lidet Hus, hvori den Mand boede, der her paa Grænsen af Hovedgaarden Fraugdegaards Enemærker skulde vogte Leddet. Paa Foranledning af Gaardens daværende Ejer, Commerceraad *Christian Ulrik Bles*, indgav »denne fattige Mand« i Aaret 1746 til Stiftamtmanden i Odense en »allerunderdanigst Supplik« (Ansøgning) om Tilladelse til at indrette Krohold. Commerceraad *Bles* ledsagede Ansøgningen med følgende interessante Skrivelse, der her gengives efter Landsarkivar *G. L. Waabs* IV Bind af »*Fra Fyens Fontil*«.

Deres høygrevelige Excellence, høywelbaarne HEr Geheime Conferentz Raad og Stiftamptmand, høygunstig naadige Herre!

Deris høygrevelige Excellence beder jeg underdanigst iche u-naadig vilde optage, at jeg understaar mig indlagde allerunderdannigste Suppliqve til Denem at recommendere (anbefale), siden jeg forsicher, at jeg har Misbehag udj ald u-schickelig Kroehold; mens denne fattige Mand beboer et eenligt lidet Hus, afliggende fra Byerne ved Enden af mine Enemercher for at vogte Leddet. Og derhøes ligger dend berømmelige Hoelekilde kaldet, som er et extraordinair got Vand, som i forðum Tid meget har været besøgt af svage Mennischer og endnu scheer, samt Reysende opholder sig der at bruge Wandet, eftersom Kilden (som Deris Excellence selv har set, naar De kiører til Rafnholt) ligger ved Landevejen. Des Aarsag gives Anledning, at fremmede Folch, som opholder sig ved dette Huus, undertijden forlanger lidet Øll og Brendeviin til deris Nødtørft. Huorfore jeg ønschede gierne, at Deris høygrevelige Excellence naadigst vilde behage at recommendere denne fattige Mands allerunderd. Supliqve til Hands Kongl. Mayt., da jeg allerunderdannigst vendter samme efter fornevnte Omstændigheder bliver bønhørt. Jeg recommenderer mig stedse udj Deris høygrevelige Excellencis høje Gunst og min Tid lever.

Deris høygrevelig Excellence, høywelbaarne Her Geheime Conferentz Raad og Stiftamptmands underdannige Tienner.

C. V. Bles.

Fraugdegaard, den 28. Junij 1746.

Ved Dræning i Marken ved Hole Kilde i Halvfemserne har man fundet en stor udhulet Træstamme, der formentlig har været brugt som Badekar.

— — —

Kildens Saga er nu ude; skønt — endnu i vor Tid kan det hænde, at Folk søger hid for at bruge dens gode Vand. Der mangler ikke paa Øjenvidner hertil. Endnu i sidste Halvdel af det 19. Aarhundrede var der almindelig Valfart hertil paa St. Hans Aften. Krukkekroen var borte, men Kagekonen og Hvedebrødsmanden stævnedes hid; Gammelfolk lejrede sig om Kildedammen, Ungdommen legede, Livet gik godt her. Det var det store Kejlemarked, hvorom de gamle fortæller.

Kildens Saga er ude; af tusinde Fremmede, der her haster forbi, standser vel næppe een for at se paa det lille Kildehus; men helt har Stedet dog ikke mistet sin Magt over Sindene. Det spøger ved Hole Kilde. Naar det gamle Valfartssted og det gamle Kejlemarked forlængst er glemt, bliver der dog endnu en lille Spøgelseshistorie tilbage.

II. KIRKE OG SKOLE.

1. Fraugde Kirke.

FRAUGDE KIRKE er omtalt første Gang i Aaret 1239, da den fik Aflad af Pave Gregor den IX. Dens oprindelige Bygningsmateriale, de tilhugne Granitkvadre, der ved senere Ombygninger og Tilbygninger er anvendt i Forbindelse med Munkesten, vidner dog om, at Kirken maa være betydelig ældre, end dette Aarstal fortæller os. *Jus patronatus*, Kaldsretten, til Fraugde Kirke, tilhørte fra den ældste Tid Biskopperne paa Fyen, men i Aaret 1314 fik Bisp *Peder Pagh* af *Grev Gert*, til hvem Fyen paa dette Tidspunkt var pantsat, Tilladelse til at overdrage Kirkens *jus patronatus* til St. Knudsbrødrene i Odense, hvis Ordensbroder han var. Paa den Tid kaldtes den *Sct. Laurentii Kirke i Fravith*. —

Fra St. Knudsbrødrene er Kirken overgaaet til Domprovsten ved Vor Frue Kirke i Odense, og efter Reformationen finder man, at den er tillagt Rigskansleren *Antonius Bryske* og hans Efterkommere i Embedet (Kronen). Fra Kronen er Kirken formodentlig gaaet over til *Jørgen Schults* til Findstrupgaard, hvis Enke *Anne Margrethe Gøtzen* i Aaret 1674 solgte *jus patronatus* til Fraugde Kirke til Can-

celliasessor, Dr. med. *Christopher Balsløv* til Fraugdegaard. Hermed er Kirken overgaaet til Fraugdegaards Ejere, der beholdt den i omtrent 200 Aar indtil 1853, da den af Proprietær *H. C. Pedersen*, der ejede Fraugdegaard fra 1851-53, blev solgt til *R. C. Langkilde* (Landkilde). Denne ejede Kirken til sin Død 1873; fra 1873 til 1908 ejedes den af hans Enke, Fru *Augusta Langkilde*; efter hendes Død af Ægteparrets Børn med *Glarmester Langkilde*, Odense, som Kirkeværge, indtil den for en Købesum af 73000 Kr. den 1. Jan. 1913 overgik til Selveje.

— — —

Sct. Laurentii Kirke i Fraugde er en meget anseelig oprindelig romansk Bygning. Den har fra først af været en ren Kampestensbygning; i den senere Middelalder er den undergaaet store Forandringer og Udvidelser. Talrige Afladsbreve, der er udstedt som Belønning for dem, der vilde være behjælpelig med Kirkens Ombygninger, vidner herom. I 1355, 1377 og 1393, i 1407, 1419, 1429 og 1430 er der saaledes udstedt Aflad til Kirken. I Nord og Syd er de to korsarmsagtige Kapeller blevet opført; ved det sydlige af disse det lille Vaabenhus; i Vøst det svære Taarn, der antagelig er bygget i Slutningen af 1500'erne. Kirkerummet har gothiske Hvælvinger; Taarnhvælvingen er en sjælden sengothisk Nethvælving. Prædikestol og Altertavle stammer fra omkring 1600. Døbefonten er romansk med fire Mandehoveder paa Kummen. Fontens Messinglaag bærer Aarstallet 1784. Skibets store Krucifiks stammer fra den senere Middelalder; den gamle Messinglysekrone er fra omkring 1600.

Det Kaas'ske Kapel.

Skue tidt med Tanken hen
til Gravens stille Roe.
Betænk at dine Been
skal der og eengang boe.
Lad denne Tanke dig
til Livets Herre leede,
at naar han kalde vil,
du da maa være reede.
Beed Herre lær du mig
hver Dag min Død betragte,
at jeg maa viisere
paa dine Bud Ord agte.

(Indskrift over Kapellets Port).

Kapellet, der er adskilt fra Skibet af et Jerngitter, hvori en sjælden smuk haandsmedet Port, var oprindelig Begravelse for den gamle Adelsslægt *Marsvin* paa Hollufgaard, men 1797 lod den daværende Ejer af Fraugdegaard og Fraugde Kirke, Admiral *Kaas*, de *Marsvin'ske* Kister nedsætte i den under Kapellet værende Kælder for at skaffe Plads til sin egen Begravelse. Kapellet indeholder 2 store Sandstens-Sarkofager, hvori hviler ovennævnte Admiral Frederik Christian Kaas og hans 2' Hustru, Elisabeth Bergithe Kaas, samt en mindre Trækiste, der er overtrukken af Læder, og som indeholder de jordiske Levninger af Frøken Sophie Hedevig Kaas. —

Paa Admiral Kaas's Kiste læses:
Her hviler / Hr. Friederich Christian Kaas /.

**Rider af Elephanten // Admiral og Cammer Herre //
Herre til Fraugdegaard // Født d. 1. December 1725. //
Død d. 18 Januarii 1803.**

**Paa Fru Elisabet Bergithe Kaas's Kiste læses:
Her hviler // Frue // Christine Elisabet Bergithe Kaas. //
f. Juel // Født d. 22. Maij 1742 // Død d. 28. Martii 1796.**

**Paa Frøken Sophie Hedevig Kaas's Kiste læses:
Herunder giemmes det dødelige // af Høyædle og
Welbaarne // nu hos Gud Salige // Frøken //
Sophie Hedevig Kaas // Født d. 28. Junii 1724
paa Ryberggaarden udi Jylland // En Datter af //
Commandeur Hans Kaas og //
Frue Agathe Rodsteen Kaas født Banner. //
Hun døde udi Odense / den 10. Martii 1791.**

**Et Liv i stille Dyd henbragt
Er beste Blomst paa Graven lagt
En yndig Sæd som man hernelen
udstrøer til Høst for Evigheden
Saa dine Dage her i stille Dyd henflyd
Du derfor høster nu en Evig Himmel Fryd.**

**Det Kaas'ske Kapel indeholder endvidere et stort
Sandstensepitafium med Farver og Forgyldning over
Peder Marsvin til Hollufgaard og hans Hustru, Fru
Mette Brahe fra Elved. Det prægtige Gravmæle er
rejst af Fru Mette Brahe og bærer følgende Indskrift:**

**Her liger begrafuit ærlig oc Welbürdige mand Peder
Marsuin till Hollufgaard. Som var ærlig Oc Welbyr-
dige Jørgen Marsuin Oc fru Karen Gyldenstjerne til
Dybech Deris Søn, Oc var fød paa Ottensegaardden Anno
15. . Oc kallede Gud hannom til Flensborg den 8. October
Anno 1614.**

Sampt Oc Hans kjerre Fru ærlig Oc Welbyrdige Fru Mette Brae som war ærlig Oc Welbyrdige Axel Brae til eluedt Oc Fru Kierstin Hardenberg til Mattrop Deris Datter. Oc war fød paa Ottensegaard den 30. Augusti Anno 1590. Oc kallede Gud Hinde den 23. Juni Anno 1622. Oc haffuer Gud allermegtisk Welsignet Dennom i Deris Egteskaff med 3 Sønner og 1 Datter, Huoraff er Hensoffued i Herren — —

Oc hos Deris kerre Forældre liger begraffuidt Otte Marsuin som Døde Den 12. Junii Anno 1613 Oc Erick Marsuin som døde den . . Anno 1619. Gud giffue Dennom Med alle tro Christne en glædelig Opstandelse paa Dommens Dag.

Neden under læses:

Denne Epithafium Oc graffskriff haffuer Fru Mette Brae S. Peder Marsuins til Hollegaard hendis S. Husbond oc børn til Ære Ladts opsætte, bekoste og forfærdige Den 28. September 1620.

Marsvin-Epitaftet blev 1895 paa Statens Bekostning restaureret.

Admiral *Kaas* lod som ovenfor nævnt de Marsvin'ske Kister nedsætte i Kælderen under nordre Kapel. Men heller ikke her skulde Marsvin'erne, de smukke Marsvin'er, som de i levende Live er blevet kaldt, finde evig Hvile. Omkring 1830 lod Ritmester *All Sehested* til Fraugdegaard deres Kister føre op af Kælderen. Formaålet hermed var at sikre sig selv og sin Familie Pladsen. Marsvin'ernes jordiske Levninger (Benene) blev nedgravet Nord for Kirken, ved den nordre Korsfløjs vestre Side, medens selve Kisterne blev ført til Fraugdegaard, hvor Ritmesteren efter Sigende skal have gjort Brug af deres gode Brædder ved Istandsættelse af en Hestestald. En enkelt af Kisterne skal endog have været anvendt som Hyttefad.

Ved Kastning af en Grav paa Stedet, hvor Marsvin'ernes Ben blev nedgravet, har man i Halvfemserne fundet et Kaardefæste og et guldindvirket Stykke af en Baret. Under en Oprensning af Voldgravene ved Fraugdegaard i 1915 fandt man noget Kistebe-
slag, der formentlig stammer fra Marsvin'ernes Kister.

Ogsaa *Sehested'*ernes Kister er senere blevet fjernet fra Kælderen for at finde Plads i den smukke Familiebegravelse, der er blevet indrettet for dem paa tilkøbt Jord ved Kirkegaardens nordvestlige Hjørne. I Kælderen hviler dog endnu *Thomas Widkier* (Ejer af Fraugdegaard og Fraugde Kirke fra 1750—65) og hans Søn, Peter Christian Widkier, samt Admiral Kaas's 3 smaa Børn.

Paa Thomas Widkier Kiste læses:

Saa vende Herren alting vel
Og mod min Siel
Saa tager han sig mine an
Og selv udfør den lagde Plan.

Jeg/Thomas Widkier/Kongelig Majestæts Cancellie
Raad/Fød i Aar 1700/gitt med/
Anna Rebekka Pflug/en Datter af Hr. Hans
Pflug til Torpegaard/Efter at Gud havde
velsignet dette vort Ægteskab/med en efterlevende
Søn/Døde jeg paa min Gaard Fraugde Gaard
i Fyhn/den 28. Juni 1765.

Paa Peter Christian Widkiers Kiste læses:

Velædle og velbyrdige Peter Christian Widkier. En værdig Søn af salig Hr. Cancelliraad Thomas Widkier til Fraugdegaard. Og Fru Anna Rebekka Widkier født Pflug. Glædede paa den første Dag i Aaret 1760 Forældrene ved sin Fødsel. Sin meste Levetid anvendte han til at forbedre sit naturlige gode Talent ved Guds frygt og Studiering. Som academisk Medborger forlod han dette og Verdens Borgerskab den anden September 1778 efter

at han havde erhvervet sig mange lærdes Agtelse og alle bekiendtes Yndest. Hans jordiske Del oppebier her en ærefuld Opstandelse.

See Død med Dyd i Strid ved denne Dødnings Grav
Naturen Legemet i Dødens Hænder gav
Men Dyden i sin Glans til Livets Efterminde
Befæster Widkiers Ros at den ej kan bortsvinde.

Megen Herlighed er stedt til Hvile udi Fraugde Kirke. Lad os læse Indskrifterne paa de mange Gravplader, der stammer fra Marsvin'ernes Begravelse, og som nu er ophængt i det Kaas'ske Kapel.

1. Herunder hviler den ærlige og Velbyrdige, nu salige Mand Henning Powisch til Hollufgaard, forrige Landsdommer I Fyen, og nu Kgl. Maystæts Raad, samt Assessor udi det Kongelige Skatkammer Collegio og Amptmand over Ringsted Kloster, og var den salige Mand født af fornemme adelige Slægt og Byrd paa Damsboe, Aar 1611 den 20 de Maij. Hans Fader var den ærlige og Velbyrdige nu salige Mand Hans Powisch, og hans Moder den ærlige og Velbyrdige nu s. Frue, Fru Karen Brochenhuus, og var den S. Mand 2de Gange ud i Ægteskab indladt. Først med Erl. og Velbyrd. nu s. Frue, Fru Karen Marsvin til Hollufgaard, hvor Gud velsignede dem i samme deris Ægteskab med 2de Sønner; Derefter kom han i det 2det Ægteskab med Erl. og Velb. Frue, Fru Helvig Bille til Hanstedgaard, som bedrøveligen igen lever, og haver Gud velsignet dennem i Deres Ægteskab med een Datter, og døde den S. Mand ud i København den 5te Martii 1664. Sjælen er hos den Høyeste Gud i de Levendes Lande, Legemet er bestædiget til Jorden, til Gud den Allershøyeste Siæl og Legeme igien samler og til haab føyer. Den samme naadige Gud give hannem med alle troe Christne en glædelig Opstandelse.

2. Herudi hviler den Ærlige og Velbyrdige Frue, nu salig hos Gud, Fru Karen Marsvin til Hollufgaard, som var Erl. og Velb. Mand Peder Marsvin til Hollufgaard

Brockenhuis til Leenbech och hendis Moder erligh och welbyrdig Fru. Fru Helwig Bilde. Denne deris salige Datter er født paa hindis Fædrene Gaard Leenbech Anno 1643 den 2. December. Och kaldede Gud hinde paa Jullecoff den 20. August 1662 udi hindis Alders 18 Aar 8 Maaneder 2 Uger 4 Dage. Gud giffue hinde med alle troende Christine paa deris yderste Dag en glædelig och ærefuld Opstandelse.

Disse 6 Tavler er fundne i Kirkenes Kældere og blev 1897 ophængte paa deres nuværende Plads, formodentlig paa Foranledning af Pastor *Hl. Myggind*. Denne har ogsaa Ærem af at have tydet de nu ret vanskelige Indskrifter.

En større Gravsten, som indtil for nylig har ligget midt paa Kirkegangen, samt en mindre firkantet Sten, der laa udenfor Døren til Fraugdegaards Støt, er nu paa Foranledning af den nuværende Kirkewænge, Baron *O. Bille Brøbe*, Fraugdegaard, blevet overført til det Kaas'ske Kapel. Dette er sket for at bevare deres Indskrifter, der paa deres oprindelige Plads var udsatte for fuldstændig Udslettelse.

Paa den store Sten læses:

Herunder ligger begravet ærlig og velagt Mand Hans Pæsen, som hode Kjenbyggaard ook døde Anno 1607 d. hus Sjæl hos Gud hwilke med sin hjerne Hustru ærlig og gudfrygtig Quinde Hæsa (Hans)datter, som døde anno den her Gud giue demsam med alle Troe Christne en glædelig Opstandelse og det ewige Liff

Paa den mindre Sten læses:

Her hwilke under denne Sten Jøngan Christensen og Gendrud Christendatters Sam wid Naffn Christen Jøngansen

som Gud kaldede paa Fraugdegaarden 19. Maii 1625.
(Under Indskriften paa denne Sten findes en Figur forestillende et Svøbelsesbarn).

Det sydlige Kapel.

Dette har ligesom det nordlige underjordisk Gravkammer. I dette hvilede indtil 1892 den 8de evangeliske Biskop over Fyens Stift, *Dr. Thomas Kingo* og hans nærmeste. (*Kingo* var Ejer af Fraugdegaard og Fraugde Kirke fra 1697—1703). I Kapellet findes det smukke af Thomas Quilinus udførte Epitafium, som Biskop *Kingo* rejste til Minde for sin Hustru og Svi-gerfader. Dette blev tillige et værdigt Minde om *Kingo* selv, idet hans Portræt sammen med hans Hustrus, Fru *Birgitte Balsløvs*, i Medaillon er anbragt paa Epitafiet.

1891 henstillede Pastor *H. Mygind* til Stiftsøvrigheden, at der burde gøres noget for at sætte *Kingo*-Epitafiet i ordentlig Stand, og at der burde holdes Hævd over hans Kiste, der henstod i meget brøstfældig Stand i Kælderen.

Denne Henstilling førte til, at Kirkeministeriet overdrog Billedhugger *Fjeldskov* at restaurere Epitafiet, der dels ved Vold, dels ved Tidens Tand var kommet i en ynkelig Forfatning.

Efter denne Restauration blev der 1892 taget fat paa *Kingos* og *Birgitte Balsløvs* Kister for efter endt Restauration af disse at hensætte dem paa den frie Plads foran Epitafiet, hvor de nu staar.

Det smukke Epitafium bærer en lang latinsk Indskrift.

Paa *Thomas Kingos* Kiste læses følgende pompøse Indskrift:

Se Læser
 en Sol neddalet af Guds Kirke-Himmel
 udi
 den velædle, velbyrdige og højærværdige
Thomas Kingo
 til Fraugdegaard
 S. S. ctæ Teologiæ Doctor
 og
 fordum Biskop over Fyens Stift.

Hans Opgang til Livet udi Fødselen var / udi
 Slangerup a 1634 / Fremgang udi Livet efter Igjen-
 fødslen fra Dyd til Dyd / fra Ære til Ære indtil
 Hand omsider opstigede til et af de / højeste Ære-
 sæder udi Guds Kirke / hvortil kom og den Kong:
 Naade at Hand med Adeligschild / og Vaaben aller-
 naadigst af Hans Majst er bleven anset / og imid-
 lertid lysede vel udi Lærdom og Lefnet / udi Guds
 Menighed / i oprigtig Kærlighed og Fromhed udi
 trende Ægteskaber / og / i sin Aande- og Sinderiige
 Digter og Skrifter udi / ganske Fædrelandet / til
 Fornøjelse, Forlystelse og Forundring / for al Nor-
 den / indtil Hand den 14. Oktober Anno 1703 Efter
 69 Aars Alder / gjorde sin Nedgang ved Døden til
 Graven til sin / Høybedrøvede efterlatte Frues / Fru
 Birgitte Balsløvs / til Fraugdegaard / store Hjertens-
 sorrig og Bedrøvelse / saa han nu i saamaader lyser
 iche mere / dog lefver og lyser Hand endnu / for
 alle Dyd-Elskende Efterkommere / baade i priseligt
 Navn / og i sine udødelige Skrifter paa Jorden / og
 som den der har undervist andre / som Stjærnerne
 ævindeligen og altid i Himlen!

Paa Birgitte Balsløvs Kiste læses:

Her udi er nedlagt jordiske Levninger af den i Live fordum velædle og velbyrdige Frue Birgitte Balslow til Fraugdegaard, hvis Fødsel til Verden skeede i Odense i Mai Maaned 1665 af velfornemme Forældre, som var velædle Hr. Christopher Balslow til Fraugdegaard, Doctor Medicinæ i Fyen, Assessor i Cancellie-Collegio, med sin kjære Frue Karen Thomasdatter Riisbrich. Hvis Liv og Vandel har skinnet i elskværdig Yndighed fra Ungdommen af, i bestandig Dyd, Fromhed og Guds frygt, al sin øvrige Levetid først i 2de Ægteskaber, hvoraf det første var med Velædle og Høyærværdige Hr. Thomas Kingo, S. S. ctæ Theologiæ Doctor og Biskop over Fyens Stift, som begyndte den 21de December 1694 og varede til den 14. October 1703 paa 9de Aar. Det andet var med velædle og velbyrdige Hr. Christian Carl Bircherod, Kongelig Majestæts Justitz- og Commerceraad som skeede i Oktober Maaned 1706 og varede til den 9de Julij 1730 paa 24 Aar, hvilket sidste Ægteskab bragte en Søn, Thomas Kingo. til Verdens Lys, som levede kun 3 Fjerding Aar. Siden fremdrog hun sin Alderdoms Dage i en gudfrygtig Rolighed indtil hendes Død fra Verden fulgte paa den 25de Maj 1744 i sin Alders 79 Aar. Næsten efter 14 Aars Enkesæde paa Fraugdegaard.

Alt Hvad som Pryde kan En From og Dydig Frue
 det Alt Besad hun her Imens Hun levede
 Nu Er Hun Flyttet Op Sin Frelsere att Skue
 Og Lever Salig Der Iblandt De Salige

— — —
 Biskop Kingos 2. Hustru Johanne Lauritsdatter, der døde i Odense Bispegaard 1694, blev først stedt til Hvile i St. Knuds Kirke; senere flyttede Kingo hendes Kiste til Fraugde Kirke. Paa en Tavle, der nu hænger i Kingos Kapel, læses:

Her hviler velædle Frue, Fru Johanne Lauritsdatter fød udi Jylland af christelige Forældre paa Overkarls Gaard Anno 1619, levede udi Ærgteskab føst med vel-

fornemme Christen Pedersen udi 14 Aar, siden med Biskop Kingo udi 23 Aar ringere 3 Uger, døde saligen udi Odense Bispegaard den 19. Maj 1694 udi hendes Alders 76 Aar.

Her kasted hun sin Bylt af Jord i denne Hytte som Gud til Sjælen skal til Dommedag opflytte.

— — —

I Kælderen under det sydlige Kapel findes endnu Kister med de jordiske Levninger af Dr. Christopher Balsløv til Fraugdegaard, død 1693, Christian Ulrik Bles, død 1751, Justitsraad Bircherods og Birgitte Balsløvs $\frac{3}{4}$ Aar gl. Søn, Thomas Kingo Bircherod, død 1708, samt en Kiste uden Indskrift, formodentlig indeholdende de jordiske Levninger af Løjtnant Johs. Deichmann, der 1750 blev nedsat i Thomas Kingos Begravelse.

— — —

Paa Christopher Balsløvs Kiste læses:

Udi et saligt Hæab til en Ærefuld Opstandelse er her nedlagt Sjælens jordiske Bolig af velædle Doct. Christopher Baltzlow til Fraugdegaard, Medicinæ Practicus i Fyen og Assessor udi Kandselli Collegio som vaar født her i Odense Ao. 1628 den 16de Januari. Efter 8 Aars Reyser i sin Ungdom paa de fornemste Steder i Europa levede 25 Aars ynskelig og frugtbar Egteskab med velædle Karen Thomasdatter Risbrich og efter 7 Aars Enkemands Sæde saligen hensov paa Fraugdegaard Ao. 1693 den 6. September Klokken halfgaaen 4 Eftermiddag.

Oprigtighed, Forstand med gammel Troe og Love
De gik saa sagte ned her hos hans Been at sove.

— — —

Paa Christian Ulrik Bles's Kiste læses:

Her udi Ligger begravet Welædle og Welbyrdige Christian Ulrik Bles, Kongelig Majestæts Commerce Raad og forrige Borgemester i Odense, som War Fød Aar 1684, Hafde Wæret i ægteskab 1. med Jomfrue Pernille Pille-

gaar, 2 med Jomfrue Maren Lime og 3 med Frue Elisabeth Becher, hvilke alle 3 ligge begravede udi St. Knuds Kirke i Odense. Døde paa Fraugdegaard den 24de Januarij 1751 og den 5 Februarij Næstefter her bed Ned Sat.

* * *

I den nordre Korsfløj var der tidligere anbragt et Pulpitur, et lukket Stolestade for Sognets Herskab. Dette er nu fjernet, og der er indrømmet Fraugdegaards Ejer et privat Stolestade paa Gulvet. Dette Stolestade bærer *Parsberg'ernes* og *Lykke'ernes* Vaaben, medens Præstens Stol bærer *Daa'ernes* og *Friis'ernes*. (Se Afsn. Fraugde og Fraugdegaard).

Fire meget gamle og mærkelige Stole, der havde haft deres Plads i Pulpituret, blev 1893 indsendt til Nationalmuseet, hvor de nu opbevares i dettes 2. Afdeling.

— — —

Til Kirken hører en smuk Alterdisk af Sølv med indvendig Forgyldning. Den er mærket C. B. K. T. D. (Christopher Balsløv — Karen Thomasdatter) og bærer Vaaben og Aarstallet 1681, Senere er tilføjet: Renovatum menf. Nov. 1836 ab A. Ma. Sehested. Ogsaa Alterkalken er af Sølv med indvendig Forgyldning. Den bærer samme Indskrift som Alterdisken, men med Aarstallet 1684. En Æske af Sølv til Kirkebrød bærer Indskriften: »Christian Charl Bircherod - Birgitte Balsleu. Til Fraugdegaard«,

— — —

1701 skænkede *Kingo* og »hans Kæreste« en Klokke (nu omstøbt) til Kirken.

— — —

I *Den Danske Atlas* Tom IV 1774 læses:

»Fraugde Kirke er med Taarn, 1766 sat i god Stand og 1771 prydet med et Orgelværk af Fru Cancellie-Raadinde *Widkier* til Fraugdegaard«.

Dette Orgel, der efter sin Tid var et meget kostbart Værk med indbygget Klokkespil, tjente Fraugde Kirke i omtrent 150 Aar. I 1915 fik Kirken et nyt Orgel, skænket af Menigheden. Det nye Orgel har 7 Stemmer med 2 Manualer og Pedal.

I det lille Vaabenhus mod Syd havde Familien *Borchsenius*, der ejede Fraugdegaard fra 1853—79, indrettet sin Begravelse. Da selve Begravelsen og de 3 Kister efterhaanden var kommen i en ret daarlig Forfatning, og da ingen af Familien ønskede at træde til, blev Kisterne for nogle Aar siden ført ud og jordet paa Kirkegaarden. Det lille Vaabenhus gav da i 1913 Plads for et Varmeanlæg, der blev skænket Kirken af den daværende Kirkeværge, Fabrikant *A. Jakobsen*, Fraugde.

Et Par særdeles smukke Alterduge er skænket Kirken af Frøken *Therese Gold*, der omkring 1870 var Lærerinde paa Landkilde, og af Enkefrue, Konsulinde *Lund*, København. Et smukt Altertæppe, forfærdiget af 12 Kvinder i Sognet, blev skænket Kirken til Paasken 1910.

Kirkens Taarn blev 1884 restaureret og viser sig nu rødt med takkede Gavle, medens det før var hvidtet og havde snirklede Gavle. En Restauration af meget forskønnende Virkning er i 1921 foretaget i Vaabenhuset paa Foranledning af den nuværende Kirkeværge, idet Murene et Stykke op er blevet

afdækket og rensset for Kalklaget, hvorved den gamle fugede Munkestensmur fremtræder i sin oprindelige Skikkelse.

— — —
 I 1905 blev der bygget et Ligkapel paa Kirkegaardens Grund. Kapellet er opført efter Tegning af Arkitekt *N. Jacobsen*, Odense.

— — —
 Juleaften 1913 blev der af den daværende Sognepræst, *A. Gjerulff* og Hustru, skænket Kirken en smuk og kostbar Messinglysekrone, fremstillet efter Kirkens gamle Lysekrone af Gørtler *Carius Hansen*, Odense.

— — —
 I Kirken er ophængt et Billede af *Hans Tausen*, »Guds Ords Prædiker. Født i Birkende 1494. Biskop i Ribe. Død 1561«, samt 2 Sølvkranse, den ene skænket til Sognepræst, Provst *F. A. Hansens*, den anden til Sognefoged i Birkum, *Mads Knudsens Baare*.

* * *

Gennem ca. 700 Aar har man paalidelige historiske Oplysninger om Fraugde Kirke. Mange smukke Vidnesbyrd kan man ned gennem Tiderne finde om Offervillighed, Pietet og Omhu for det gamle ærværdige Gudshus.

Da Kirkeejeren *Christopher Balsløv* døde 1693, blev der i Ligtalen over ham nævnt, at han ikke havde tænkt paa at berige sig af Kirkegodset »det Fraugde Kirke Ziir og Prydelse kan sige«. Senere Kirkeejere fulgte i *Balsløvs* Spor, nævnes her *Kingo*, *Bircherod* og *Fru Widkier*. Om Præsternes Interesse

for Kirken ved man i de ældre Tider intet, men næsten alle Kirkens Præster siden Reformationen har ønsket og fundet Hvile her, i Kor, i Krypt og paa Kirkegaarden.

I den nyeste Tid var Præsterne *Myginds* og *Gjerulffs* Interesse for Kirken velkendt.

2. Sognepræster og Kapellaner.

Af Præster før Reformationen fandt Biskop *Bloch*, da han skrev sin »*Den fynske Gejstligheds Historie*«, kun et Navn, nemlig Hr. Ingvords. Denne var Præst ved St. Laurentii Kirke i Fravith i Aaret 1314, men iøvrigt vides der intet om ham. Om Sognets Præster efter Reformationen ved man bedre Besked.

1. *Hr. Christen Christensen*. Denne er ved Aar 1550 Præst i Fraugde. Nogen absolut Sikkerhed for, at han her var den første evangeliske Præst, har man ikke. Han kom hertil fra Odense, hvor han havde været Skolemester. Hans Datter *Sara* blev gift med den »gamle ærværdige« Hr. *Laurids*, Sognepræst til Espe og Vantinge. Dette Ægtepars Datter var *Anne*, der blev gift med *Erich Knudsen* paa Biergegaard i Sønderbroby, fra hvilken »en fast mageløs stor Præsteslægt er nedstammet« (Slægten *Pontoppidan*). Hr. Christen i Fraugde er altsaa en af Stamfædrene for denne udmærkede Slægt.

2. *Hr. Christen Hansen*. Denne omtales 1580; af en haandskreven Beretning ved man, at han skal have været en munter og lystig Mand.

3. *Hr. Christen Ebbesen*. Fra 1587 til 1637 Sogne-

præst i Fraugde; var gift med Formandens Datter Kirsten. Blev paa Maria Besøgelsesdag 1587 af Rigens Canceler, Hr. Eiler Grubbe til Lystrup, kaldet til Embedet. Et Document, som efter kongelig Befaling om nye Stiftsbøgers Indretning er udstedt 1690, giver tilkende, at Ebbesen har været Præst her i 50 Aar. En Søn af ham, Echard Christensen, blev Sognepræst for Østerskerninge og Hundstrup Menigheder. Han skrev sig Echard Christensen *Frauede*. Biskop Jacob Madsen skriver i sin Visitatsbog om Ebbesen, at han var »en liden tynd Mand, laugmelt«. Han var en fattig Mand; hans Præstegaard skal før have været Degnebolig; den havde kun ringe Jorder, »4 Læs Hø«. Han skal have faaet Løfte om en Gaard i Byen, der tidligere skal have været Præstegaard. Om han fik den, ved man ikke. Ebbesen døde 1637; samme Aar var der beskikket ham en Medhjælper.

4. *Hr. Christen Olufsen Braad*. 1637—1648. Om denne er bekendt, at han havde en slem Trætte med Formandens Enke, der forlangte, at hun som andre Enker maatte tages i Betragtning. Meningen var, at hun vilde ægte Hr. Christen, men denne stod hende standhaftig imod. Biskoppen maatte til Fraugde for at mægle, men hvorledes det forløb, ved man ikke. Om han efterlod sig Efterkommere, har man ingen Oplysninger om, men i 1664 nævnes en Fæstebonde i Fraugde ved Navn Rasmus Braad, der muligt har været en Søn af ham.

5. *Hr. Hans Andersen*. 1649—1660. Denne »saa først Lyset 1618 uden Tvivl i Odense« (Bloch). Han blev i August 1649 af Biskoppen, Dr. Hans Michel-

sen, indviet til sit Embede. Han boede under Svenskekrigen paa Landkilde. Døde 1660.

6. *Hr. Claus Lauridsen Barfod*. 1660—1697. Hr. Claus var fød 1632 i Hesselager, hvor hans Fader var Præst. Han blev den 22. Februar 1660 af Biskoppen, Dr. Laurids Jacobsen, indviet til sit Embede. Han var Provst for Aasum Herred. Med sin Hustru Karen havde han elleve Børn. Han døde 1697.

7. *Hr. Christen Barfod*. 1697—1707. Søn af Formanden, Claus Barfod, hos hvem han havde været Kapellan et Par Aar. Han var gift med Karen Winding fra Lammehave. »Forlod Verden den 31te Maj 1707«.

8. *Hr. Jørgen Bang*. 1707—1738. Om denne meddeles os, at han »saa først Lyset i Barløse Præstegaard«. Han blev indviet til sit Embede af Biskoppen, Dr. C. R. Müller. Han giftede sig med Formandens Enke, Karen. Døde 1738.

9. *Hr. Matthias von Westen Eilskou*. 1738—1792. »Denne brave Mand begyndte Livet den 29de Januar 1711 i Odense« (Bloch). Han var Søn af Købmand Anders Lauridsen, der stammede fra Landsbyen Eilskov. 27 Aar gammel blev Matthias Eilskov den 10de Februar 1738 kaldet til Sognepræst i Fraugde, hvorpaa den 7de Marts fulgte kongl. aller-naadigst Confirmation i Heenseende til hans Alder. Fra 1748 til 1779 var han tillige Provst for Aasum Herred. Han forblev i Embedet til 1792 og var altsaa Præst i Fraugde i 54 Aar. Fra 1784 holdt han dog stadig Kapellan. Han døde i Odense 1795, 84 Aar gammel.

— Matthias Eilschou er den mærkeligste Skikkelse i Fraugde Sogns Præstehistorie. Han var en kundskabsrig, vaagen og myndig Mand, en Personlighed, der gjorde et dybt Indtryk paa sine Samtidige. Saa stærkt har dette været, at der endnu — 150 til 200 Aar efter, at han levede og virkede her — gaar sære Frasagn om denne Mand. Han var levende interesseret i sin Samtids store Spørgsmaal, Bondefrigørelsen, de store Landboreformer, og en udførlig Afhandling om disse Emner foreligger fra hans Haand (Haandskrift paa Landsarkivet).

10. *Hr. Johan Ibsen*. 1792—1816. Købmandssøn fra Roskilde. Han havde, før han kom til Fraugde, i nogle Aar været Huslærer hos Kammerherre Gersdorff paa Vosnesgaard i Jylland, hvorfra han 23. November 1785 af Admiral Kaas er kaldet til at være adjungeret og succederende Sognepræst for Fraugde Menighed. Han var gift med Juliane Sophie Edzardi, Datter af Dr. Edzardi i Elmshorn. Fra Sognepræst Ibsens Haand foreligger en Indberetning til Det kgl. danske Landhusholdningssekretariat fra 1802, som der andet Sted i denne Skildring vil blive draget Nytte af. Ibsen døde 1816.

11. *Joachim Wilhelm Holm*. 1816—1852. Sognepræst i Fraugde i 36 Aar. Han ligger begravet paa Fraugde Kirkegaard.

12. *Frederik Andreas Hansen*. 1852—1883. Hansen var født i Hjallesø 1807, Søn af Kapellan for Dalum og Sanderum, senere Sognepræst for Skeby og Otterup, H. C. F. Hansen. Fra 1838—52 var han Sognepræst for Øster Hornum i Jylland. Fra 1861—80 Provst for Bjerge og Aasum Herred. Han døde

i Odense 1890 og blev begravet paa Fraugde Kirkegaard.

— Under sit Ophold i Øster Hornum blev han 1849 valgt til Folketingsmand for Aalborg Amts 5. Kreds. Provst Hansen var i det hele en meget rørig Mand. Han var i Jylland Formand for det nørrejyske Konvent og senere paa Fyn Formand for det ældre Konvent. I 1846 udgav han anonymt et i sin Tid meget omtalt Skrift: »Breve om kirkelige Genstande fra en Præst i Jylland til en Ven i Sjælland«. Flere andre Skrifter foreligger fra hans Haand.

13. *Hans Jakob Julius Mygind*. 1883—1909. Mygind var født i Aalborg 1830. Han var, før han kom til Fraugde, Sognepræst for Bøvling og Flynder i Jylland, hvorfra han den 3. April 1883 blev kaldet til Sognepræst i Fraugde. Han var gift med Henriette Augusta Gøtzche. Han døde den 28. December 1912 i Over Holluf og blev begravet paa Fraugde Kirkegaard.

— Pastor *Myginds* Navn er nævnt adskillige Steder i denne Skildring. Han nærede en varm Interesse for sin gamle Sognekirke og dens historiske Minder, som han værnede med den største Pietet. Ved en omhyggelig Gennemgang af de ældre, nu ret ulæselige, Kirkebøger, som han foretog, har han reddet adskillige Ting til Belysning af Sognets Historie fra Forglemmelse. Hans Optegnelser har været en god Hjælp ved Udarbejdelsen af denne Skildring.

14. *A. J. P. H. Gjerulff*. 1909—1923. Pastor Gjerulff, der nu er Sognepræst i Sdr. Næraa, er født i København 1872; han er gift med Helga Lund, født i København 1879.

— Pastor Gjerulff er den første Præst i Fraugde siden Reformationen, der fra dette Kald er gaaet over i andet Embede. Samtlige tidligere Præster er enten døde i Embedet eller har søgt deres Afsked paa Grund af Alder eller Skrøbelighed.

15. *Jul. J. Paulsen*; nuværende Sognepræst. Pastor Paulsen er født den 19. April 1892. Han har i nogle Aar været Sognepræst i Salling-Oudrup i Jylland, hvorfra han den 5. Maj 1923 er kaldet til Sognepræst i Fraugde. Han er gift med Metha Rasmussen, født i Svendborg den 29. August 1895

— — —
Kapellaner:

1. *Hr. Christen Jacobsen*. Født i Odense 1609. Den 20. December 1637 indviet til Kapellan hos Sognepræst Christen Ebbesen.

2. *Hr. Christen Barfod*. Fra 1695—97 Medhjælper hos sin Fader, Claus Barfod.

3. *Hr. Knud Arild Friis*. Fra 1784—85 Medhjælper hos Provst Matthias Eilschou.

4. *Hr. Johan Ibsen*. Fra 1785—92 Medhjælper (succeederende Sognepræst) hos Matthias Eilschou.

5. *Joachim Wilhelm Krøyer*. I nogle Aar Kapellan hos sin Plejefader, Joachim Wilh. Holm.

3. Legater og Stiftelser.

Bircherods Legat,

I Aarene 1721 og 1729 stiftede Justitsraad *Christian Carl Bircherod* til Fraugdegaard og Hustru *Birgitte Balsløv* et Legat, hvorefter der blev tillagt Sogne-

præsten i Fraugde 4 Td. 1 Skp. Hartkorn for Tilsyn med Ungdommens Undervisning og Degnen sammesteds 2 Td. 2 Fjd. Hartkorn for at læse »desto flittigere i Fraugde Skole«.

— — —

Den Degnene tillagte Jord kom allerede 1758 ud af deres Besiddelse, idet den daværende Ejer af Fraugdegaard, Cancelliraad Thomas Widkier, dette Aar formaaede Degnen og Skoleholderen Nicolaj Holmgaard til at give Afkald paa Legatjorden. Holmgaard, der var ny i Embedet, har formodentlig ikke turdet modsætte sig Godsherrens uretmæssige Krav. Men paa denne Tid var den myndige Hr. Matthias Eilschou Sognepræst i Fraugde, og denne udmærkede Mand var ikke til Sinds at taale et saadant Overgreb. Den 27. Maj s. A. indstævnedes han Cancelliraad Widkier til at møde for Vinding, Bjerge og Aasum Herreders Ting for at gøre Rede for sit Forhold til Skolens Legatjord. Men det trak dog længe ud, før der kom et Resultat heraf, selvom Sagen ikke døde hen. En endelig Ordning kom først i Stand, da Kammerherre Gersdorffs Arvinger adskillige Aar efter Widkiers Død (Gersdorff var Ejer af Fraugdegaard fra 1779—83) til Erstatning for bemeldte Legatjord tilbød 400 Rd. til den daværende Degn, Fischer, og 1800 Rd. til Skolekassen. Der blev indsendt en Forespørgsel til Cancelliet, om Tilbudet maatte antages, og under 2. November 1811 resolverede Cancelliet, at det efter Omstændighederne bifaldt, at Sagen afgjordes paa denne Maade. De 1800 Rd. er efter Forordning af 5. Januar 1813 nedsat til 540 Rbd. Sølv, nu 1080 Kr., hvis Renter tilfalder Fraugde Sogns Skolekasse.

Legatet bestyres under Skoledirektionens Tilsyn af Sogneraadet.

— — —

Lidt bedre er det gaaet med den Sognepræsterne tillagte Jord, der fremdeles hører til Præstegaarden. Da denne iflg Loven om Præstegaardenes Udstykning i 1924 skulde udstykkes, kom denne Legatjord til at spille en mærkelig Rolle. Under de ældre Præstelønningslove har dens Betydning for Præsternes materielle Vilkaar ikke været særlig stor, og skønt der stadig var 2 Matr. Nr. paa Præstegaardens Jorder, var Legatjorden og dens særlige Bestemmelse dog i Tidens Løb gaaet i Glemme.

Menighedsraadet i Fraugde ønskede ikke Præstegaarden udstykket, og Baron *O. Bille Brahe*, Fraugdegaard, tog som Medlem af Menighedsraadet Sagen angaaende Udstykningen op til Undersøgelse og Forhandling med Ministeriet. Disse Undersøgelser førte til, at det *Bircherod'ske* Legat blev genopfrisket, og Menighedsraadet hævdede derefter overfor Ministeriet, at en større Del af den til Præstegaarden hørende Jord er Legatjord, skænket til Præsterne, og efter Givernes Bestemmelse stedse maa tilhøre disse. Da der ikke til det *Bircherod'ske* Legat findes nogen Fundats, kunde Ministeriet ikke uden videre godkende denne Paastand, men ønskede en nærmere Dokumentation. Det lykkedes imidlertid ogsaa Baron Bille Brahe at fremskaffe denne. I Landsarkivet for Fyen fandt Landsarkivar *G. L. Wad* et Brev fra 1742, der beviste Rigtigheden af de fremsatte Paastande. Resultatet heraf blev, at Ministeriet indvilgede i, at Præstegaardsjorden forblev samlet, og at Indtægten af Legatjorden herefter

maa tilfalde Sognepræsten udover hans reglementerede Lønning. Legatjorden, der oprindeligt var paa 4 Td. 1 Skp. Hartkorn, er ved senere Matrikuleringer skyldsæt for 3 Td. Hartkorn.

Lønnings Reguleringen har derefter fundet Sted pr. 1. April 1925.

Kaas-Gersdorffs Legat.

Dette er stiftet 1797 af Admiral, Kammerherre *Frederik Christian Kaas* til Fraugdegaard med 1000 Rd. (nu 2000 Kr.), hvis Renter med $\frac{3}{4}$ tilfalder Sognepræsten og med $\frac{1}{4}$ Degnen til Vedligeholdelse af Legatstifterens og Hustrus Begravelse i Fraugde Kirke, og med 300 Rd., hvis Renter sammen med Renterne af de af Geheimekonferenseraad, Kammerherre *Poul Rosenørn Gersdorff* skænkede 300 Rd., nu ialt 1200 Kr., — uddeles til 8 trængende paa det tidligere Fraugdegaards Gods. Af Legatet er førstnævnte 2000 Kr. optagne blandt Stiftsmidlerne, og Stiftsøvrigheden paaser Begravelsens Vedligeholdelse. De 1200 Kr. bestyres under Biskoppens og Provstens samt Amtraadets Tilsyn af Sognepræsten.

Fundats af 30. Mai 1797 saalydende:

Da jeg *Frederik Christian Kaas*, Hans Kongelige Majestæts Admiral, Ridder og Kammerherre, hidtilværende Ejer af Fraugdegaard og Fraugde Kirke, haver udi den ved bemeldte Kirke mod Norden beliggende Udbygning over den derværende Kælder indrettet en Begravelse for min afdøde elskelige Frue, *Christine Elisabeth Birgitte Kaas*, født *Juel*, hendes og mit Lig, hvilken Begravelse jeg haver afstukket fra Kirken med et Jerngitterværk og indsat derudi 2 Steenkister til vore Ligs Bevaring, saa for til evig Tid at se denne vores Begravelse og Hvilested concerveret og stedse i god Stand vedligeholdt,

haver jeg besluttet dertil at henlægge en Capital af 1000 Rd., skriver Eet Tusinde Rigsdaler, ligesom jeg og her ved skjænker til 4 mest nødlidende Fattige af Fraugdegaards Gods udi Fraugde Sogn 300 Rd., skriver Tre Hundrede Rigsdaler, hvoraf de stedse skal nyde Renten 4°%, hvilken Tretten Hundrede Rigsdaler, tillige med de 300 Rd.. siger Tre Hundrede Rigsdaler, som forrige Ejer Hr. Kammerherre Gersdorff ved Fraugdegaards Salg til mig ligeledes haver skænket Renterne af til Fraugdegaards Gods Fattige udi Fraugde Sogn, tilsammen 1600 Rd., skriver Eet Tusinde og Sex Hundrede Rigsdaler, bestandig skal hæfte med 1. Prioritets Ret udi fornævnte Fraugde Kirke og dens Tiender, og sammes Ejere deraf stedse til hvert Aars 11. Juni Dag prompte erlægge 4°% Renter, hvorved forøvrigt saaledes forholdes

1. Betræffende Begravelsen :

Renterne af ovenmeldte Eet Tusinde Rigsdaler, som er Fyrgetyve Rigsdaler, skal til hvert Aars 11. Juni Dag prompte betales af Kirkens Tiendes Ejer saaledes nemlig: 30 Rd., siger tredive Rigsdaler, til Sognepræsten i Fraugde og 10 Rd., siger ti Rigsdaler, til Sogndegnen sammesteds, hvorimod Sognepræsterne Een efter Anden haver Indseende med, at fornævnte min Begravelse alletider holdes i god Stand, forsaavidt Steen-Kisterne, Steen-Gulvet og Gevælfterne over Kjælderen, hvorpaa disse staa, samt Jerngitterværket og den fornødne Hvidtning angaar, og naar samme behøver Reparation, det da uopholdelig at istandsætte. Degnene ligeledes, Een efter Anden, men mod at nyde de 10 Rd. aarlig, alletider holde Begravelsen reenlig og net fejet og afpudset paa Kister, Gulv, Vinduer, Gevælfte og Gitterværk, samt naar en Hovedreparation er nødvendig, da at tilskyde en Fjerdedel af sammes Bekostninger og Præsten de øvrige 3 Fjerdedele. Og som denne min Indretning ingensinde kan blive til mindste Byrde eller nogen Tab for Præst eller Degn, men derimod til virkelig Fordel, saa vil jeg saameget mere forvente deres retsindige Forhold deri, at mit Ønske udi Ovenanførte skeer. Saa ville jeg da have mig den Godhed udbedet af alle efterkommende Biskopper

heri Fyen og Herredsprovsten i dette Herred, hvorunder Fraugde Kirke ligger, at de, ligesom nærværende Biskop, Hr. Doctor Theologiæ Tønne Bloch og Herredsprovsten, Velærværdige og Højlærde Hr. Laurits Langhoff, have lovet mig, naar de visiterede udi Fraugde Kirke, da ville tilse, om noget ved denne min Begravelse maatte mangle eller synes efterladt og Vedkommende til sammes ufortøvede Istandsættelse at tilholde.

2. Legaterne til de Fattige betræffende:

Da svarer Fraugde Kirkes og Tiendes Ejere ligeledes af disse Sex Hundrede Rigsdaler 4% Renter med 24 Rigsdaler, siger Fire og Tyve Rigsdaler, til hvert Aars 11. Juni Dag og betale samme til Sognepræsten i Fraugde, som maa være bemyndiget til og efter hans bedste Overbevisning at uddele dem til de 8 mest nødlidende Fattige af Fraugdegaards nu for det meste udparcellerede Gods udi Fraugde Sogn, hver 3 Rd. i 2 Terminer, de halve til hvert Aars 11. Juni og de andre halve til 11. Decbr., hvorved dog bemærkes, at de 4 første Fattige nyder Renterne af Hr. Kammerherre Gersdorffs og de 4 andre Renterne af mit Legatum. Og vil jeg tillige ønske, at disse værdige Mænd derover vil holde Bog, som stedse kunde vise, hvilke Fattige der nyder denne Gave, forat efterkomme Givernes Villie.

Af denne min originale Fundats, der henlægges i Stiftets Arkiv, er tagne 2 ligelydende Genparter, hvoraf den ene overleveres Sognepræsten for Fraugde Menighed og den anden til Provsten heri Herredet til deres fornødne og behagelige Efterretning, alle af mig selv underskrevne og forseglede.

Fraugdegaard, den 30. Mai 1797

F. C. Kaas.

L. S.

Det Knudsen'ske Legat.

Stiftet 1873 af Gaardmand *Niels Knudsen* paa Nytoftegaard ved Over Holluf (f. 1791, død den 5.

Sept. 1880) med 400 Kr., hvis Renter uddeles til 2 trængende Enker eller Familier i Over Holluf. Legatet bestyres under Amtsraadets Tilsyn af Sogneraadet. Fundats af 23. Juni 1873.

Jacob Jørgensens Legat.

Stiftet ved Testamente af 8. Sept. 1873 af Ungkarl i Fraugde Kærby *Jacob Jørgensen* (født 1808, død 1. Mai 1874) med 1,200 Kr., hvis Renter uddeles Juleaften i livsvarige lige store Dele til 6 trængende udenfor Fattigvæsenet. Legatet bestyres af Sognepræsten og Bestyrelsen for de Fattiges Kasse. Stadfæstet 20. Juni 1875.

Brødrene Poul og Knud Hansens Legat.

Stiftet 1891 af *Poul Hansen* i Birkum (født 1816, død i Marts 1894) til Minde om hans afdøde Broder *Knud Hansen*, med 2,000 Kr., hvis Renter uddeles til værdige trængende udenfor Fattigvæsenet i Birkum og Tving By og Mark. Legatet bestyres under Amtsraadets Tilsyn af Sognepræsten, et Medlem af Bestyrelsen for de Fattiges Kasse og et Sogneraadetsmedlem, de to sidste, saa vidt muligt bosiddende i Birkum eller Tving. Fundats af 9. Decbr. 1891; stadfæstet 2. August 1892.

Søren Nielsen og Hustru Ane Kirstine Nielsdatters Legat.

Stiftet ved Testamente af 6. April 1882 med 2,000 Kr., hvis Renter tilfalde værdige trængende, der ikke nyde nogen offentlig Fattigunderstøttelse eller Alderdomsunderstøttelse, i Birkum By og Mark (Kohaven indbefattet), samt i Tving By og Mark. Legatet

bestyres af Fraugde Sogneraad og Sognepræsten i Fraugde. Stadfæstet 26. Juni 1914.

*Proprietær A. J. L. Andersen og Hustru's
Sølvbryllupslegat.*

Stiftet den 11. Mai 1919 med 2,000 Kr., hvis Renter hvert Aar inden Jul uddeles til fire gamle, værdige trængende Mænd eller Kvinder i Fraugde eller Kærby med en Fjerdedel til hver.

Legatet bestyres af Fraugde Sogneraad. Stadfæstet den 29. October 1919.

*Gaardejer Jesper Christiansen og Hustru's
Sølvbryllupslegat.*

Stiftet den 29. November 1919 med 500 Kr., hvis Renter hvert Aar kort før Jul uddeles til værdige trængende i Birkum By. Legatet bestyres af Sognepræsten som Formand, samt et i Birkum boende Medlem af Sogneraadet og et sammesteds boende Medlem af Hjælpekassens Bestyrelse. Stadfæstet den 15. Decbr. 1919.

4. Skoler og Skolelærere.

Den gamle Sogneskole i Fraugde er allerede oprettet under Kong Frederik den II eller maaske endnu tidligere. Om dens Degne i ældre Tid finder man intet optegnet.

Thomas Kingo Stub var Sognedegn ved Fraugde Skole fra 1724 til 1757. Det var i hans Tid, at Fru Birgitte Balsløv til Fraugdegaard »paa egen Bekost-

ning« lod opføre et nyt Skolehus for hele Sognets Ungdom (1741). Dette Hus stod til 1816, da der paa Skoledistriktets Bekostning blev opført en ny Skole; 1825 brændte en Fløj af denne.

Stub var Søn af Magister Hans Iversen Stub, der var Rector i Assens; hans Bedstemoder var Else Kingo, en Søster til Biskoppen, og det har formentlig været hans Slægtskab med Kingo, der skaffede ham Degnekaldet i Fraugde. Stub blev 1725 gift med Anna Knudsdatter paa Fraugdegaard (død 1768), med hvem han havde Datteren Johanne Kirstine Stub, der 1746 paa sine Forældres Bryllupsdag blev gift med Student Nicolaj Sørensen Holmgaard, Degn i Ellinge. Thomas Kingo Stub døde 1757 i Fraugde efter 33 Aars Virksomhed. Hans Efterfølger i Degne- og Lærerembedet blev Svigersønnen fra Ellinge,

N. S. Holmgaard, der virkede her fra 1757 til 1780 (G. L. Wad: Fra Fyns Fortid).

Holmgaards Efterfølger har formentlig været Degnen *Ørbech*, der atter blev efterfulgt af *Søren Fischer*, der sad i Kaldet i en Aarrække. Det var under Fischer, at Sagen angaaende den bortkomne Legatjord til Degnekaldet blev endelig ordnet. Foruden for sin Virksomhed som Degn og Skoleholder er Fischer kendt for sin Virksomhed som Urmager. Adskillige gamle »Bornholmere« bærer endnu hans Navn. Som Fischers Efterfølger nævnes *Bagger*, der atter i Aaret 1843 blev efterfulgt af Sønderjyden *Johannes Christian Meyland*, der var født i Sundeved 1811. Meyland døde den 2. Januar 1871.

— — —
Fra Begyndelsen af Fyrrene har man en Ind-

beretning om Fraugde Skole. Denne havde da 120 Børn. Til Skoledistriktet hørte 2 Hovedgaarde, 3 Vandmøller, 40 Gaarde, 12 Boelssteder, 79 Huse med Jord og 29 Huse uden Jord, 16 Indsiddere. Der var 850 Offerpligtige i Sognet, 45 Barnedaab, 25 à 30 Konfirmander, 6 à 8 Bryllup'er og 6 à 8 Begravelser.

I Indberetningen hedder det endvidere:

»Hele Skolebygningen er meget indskrænket, langt fra bekvemt indrettet og højlig trængende til en Hovedreparation. Haugen, der kun udgjør $\frac{3}{4}$ Skp. Land, har nogle faa Frugttræer. Godt Vand haves ved Huset. Boligen, der vedligeholdes af Distriktet, ligger omtrent midt i Byen, ikke langt fra Kirken. Enkesæde haves ikke. Jordlodden ligger $\frac{1}{8}$ Mil fra Boligen og er paa 6 Td. Ld. g. M., god Kornjord med 5 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. Htk. Skønt der indhegnes med Vold, er Markfreden dog taalelig. I Fraugde Kirke er Orgel, som Læreren maa spille uden særlig Godtgørelse«.

1845 underkastedes Skolebygningen en større Reparation. Fra 1851 har man en ny Indberetning om Fraugde Skole. Man finder heri en Angivelse af Lærerembedets Indtægter, approberet 2. Marts 1844.

1. *Indtægter i Korn:*

14 Td. Degnebyg, 6 Td. Rug in natura, 10 Td. Byg, betalte efter Capiteltaxten.

2. *Indtægter i Naturalier, anslaaet i Penge:*

60 Snese Æg à 8 Sk. pr. Snese, Mælk til Ost af Skoledistriktet ca. 5 Lpd. à 12 Sk. pr. Pd.

3. *Indtægter i Penge:*

Kirkesangerløn 10 Rbd. Gammel Skoleløn fra

Fraugdegaard 6 Rbd. Ringepenge af Sognet 6 Rbd. Gaase- og Kvægtiende 10 Rbd. Renter af en Dotation til Embedet (Legatjorden) 21 Rbd. 4 M. 13 Sk. Offer og Accidentser 100 Rbd. For at rengøre og i Forening med Præsten at have Indseende med Vedligeholdelse af Admiral Kaas's Begravelse 10 Rbd.

Af Ildebrændsel og Fourage oppebærer Læreren det reglementerede Kvantum, nemlig 36 Læs Tørv, 138 Lpd. Hø og 192 Lpd. Halm. Til Odense Skole svarer Læreren 5 Rbd. og til Enkepension 1 Td. 6 Skp: Byg og 20 Rbd.

— I samme Indberetning hedder det til Slut: »at Beboerne af Birchum Koehaugehuse og Ibjerghuset sende nu deres Børn til Næraae Skole«.

— — —

Den 25. Maj 1871 blev der approberet en ny Skoleplan for Fraugde Sogn. Samme Aar begyndte man i Henhold til denne at opføre en ny Skolebygning i Fraugde Kærby; denne Skole blev indviet og taget i Brug den 5. Januar 1872, og den hidtilværende Andenlærer ved Fraugde Skole, *F. F. Smith*, overtog Embedet i Fraugde Kærby.

1873 opførtes i Stedet for den gamle Skole i Fraugde en ny Skole i Over Holluf. Denne Skole blev indviet den 8. September 1873. Samme Aar opførtes Skolen i Birkum, der blev indviet og taget i Brug den 7. Januar 1874. Til Lærer i Birkum kaldtes *Hans Andersen*, der da var Andenlærer i Munkebo, og som var født i Fraugde.

— — —

Et stadigt voxende Antal Børn nødvendiggjorde dog snart nye Udvidelser af Skolevæsenet i Fraugde

Sogn. Ved Over Holluf Skole blev der 1890 opført en Tilbygning med Skolelokale og Beboelse til en Lærerinde, og i Fraugde gamle Skole blev der indrettet Lokale til en Pogeskole. Lærerinden underviste 3 Dage ugentlig i hver af disse Skoler. Men en helt ny Skole blev dog snart nødvendig, og 1901 blev denne opført i Fraugde, hvorefter Lærerinde-Embedet ved Over Holluf og Fraugde gamle Skole blev nedlagt.

I 1905 er der endvidere oprettet et Forskolelærerinde-Embedet i Birkum.

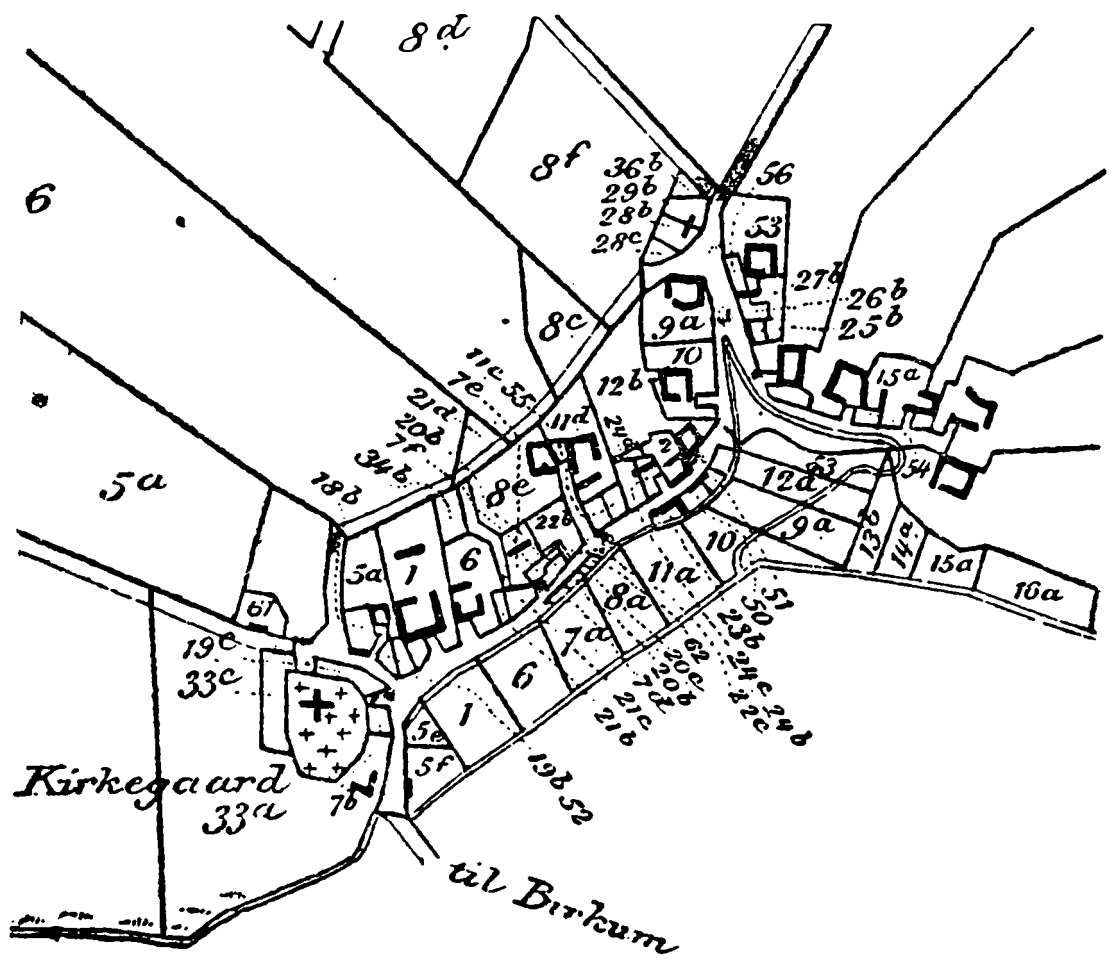
— — —

Lærer *J. C. Meylands* Efterfølger ved Fraugde Skole blev *Ole Korch*, der ved Skolens Flytning til Over Holluf, flyttede hertil, hvor han var Lærer indtil 1912, da han tog sin Afsked. Hans Efterfølger er *S. P. Sørensen*, den nuværende Lærer.

F. F. Smith var Lærer ved Fraugde Kærby Skole fra 1872 til 1909. Hans Efterfølger er den nuværende Lærer, *C. Th. Arlø.* — *H. Andersen* var Lærer i Birkum fra 1874 til den 1. April 1914. Hans Efterfølger blev Lærer *Dalhøj*, der kun beholdt Embedet til 1918. Han blev fulgt af den nuværende Lærer, *L. Madsen*.

Ved den ny Skole i Fraugde blev *Haar* den første Lærer fra 1901—03; *Dauglække* fra 1903—05; fra 1905 den nuværende Lærer, *H. E. Hansen*.

Ved Forskolelærerinde-Embedet i Birkum virkede Frøken *Holm* fra 1906 til 1916; Frøken *Aagaard* fra 1916 til 1920. Frøken *Bjerge* fra 1920 til 1. Januar 1925, efterfulgt af den nuværende Lærerinde, Frøken *Pedersen*.

Byplan over Frøugde fra 1795.

III. SOGNETS BYER.

1. Fraugde.

BYENS NAVN er omtalt under den alm. Historie; fra *Frawid* eller *Frawith* i sin ældst kendte Form blev det til *Frawe*, *Fravede*, *Frauge*, *Fraugede*, *Fraude* og *Fraugde*; i Folkemunde er dets gamle Udtale bevaret, og i Skrift finder man endnu hyppigt de gamle Former *Frauge* og *Fraude*.

De gamle Gaarde.

Johan Bjørnsen og Gertrud Parsberg.

Disse hørte fra Slutningen af det sekstende Aarhundrede med faa Undtagelser indtil Aaret 1797 under *Fraugdegaard*, der formodentlig selv i sin ældste Tid har haft sin Plads inde i Byens Gaardkreds. Som *Bondegaard* inde i den gamle *Fraugde* By har *Fraugdegaard* dog fra ældgammel Tid været en *Gaard* af betydelig *Størrelse* og *Anseelse*, og fremtrædende *Mænd* har beboet den. Dens først kendte *Ejer* er en *Niels Jacobsen*, der omtales i Aaret 1397. Et *Hundrede Aar* senere er *Gaarden* kommet i *Adelseje*. Fra 1501—1534 ejedes *Fraugdegaard* af *Johan Bjørnsen* af den ældgamle *fyenske Adelslægt Bjørn*. *Johan Bjørnsen* ejede foruden *Fraugdegaard*, hvortil der allerede nu var knyttet

andre Gaarde i Byen eller Sognet, ogsaa Nielstrup i Svendborg Amt. Hans Farbroder var Joachim Bjørnsen, der ejede en Gaard i Over Holluf. Bjørnsen var gift med *Gertrud Parsberg*. Han var en saare fremtrædende Mand, der hørte til Kongens Raad og fik store Forleninger. Han skal have været en meget ødsel Herre, der satte »mange store Ejendomme over Styr til stor Uret for sine Børn«. Johan Bjørnsen døde 1534, og Fraugdegaard hører formodentlig til de Ejendomme, som han satte over Styr; Aaret efter omtales en Bonde, »*Niels Madsen* i Fraugdegaard«; denne var en af de Aasum Herreds Bønder, der den 28. Marts dette Aar hyldede Kong Kristian d. III. (Dr. Vilh. Lorenzen: Fraugdegaard i »Danske Herregaarde ved 1920«.)

I Aaret 1544 faar den rige *Johan Friis* til Hesselager Ejendomsbrev paa Fraugdegaard, og hermed indledes en ny Periode i Gaardens Historie. 1548 har Johan Friis tilkøbt sig 6 andre Gaarde i Sognet. 30 Aar senere kan Fraugdegaard ophøjes til Hovedgaard. Fra sin gamle Boplads i eller ved Fraugde By flyttes den ud i Engdraget syd for Byen; dens Jorder udskilles fra Fællesskabet med Byens øvrige Gaarde, og dens nærmeste Forbindelser med Fraugde By er forbi. Fra nu af har Fraugdegaard sin egen Historie.

— — —

Ved Skyldsætningen 1664 er Gaardene i Fraugde tillagt Fraugdegaard paa en enkelt nær, der hører til Provstegaarden; et Boelssted er tillagt Hørerer ved Odense Skole og et Boelssted Fraugde Kirke. 3 jordløse Huse er under Fraugdegaard.

— 1735 er der 15 Gaarde i Fraugde. Nr. 1 er

Præstegaarden; de øvrige 14 hører under Fraugdegaard; der er nu 6 Husmænd.

— Efter Jordebogen for Fraugdegaard fra 1750 er der fremdeles 14 Gaarde i Fraugde under Gaarden. Medens Gaardene i 1664 var af højst ulige Hartkorn, var dette nu reguleret. De 13 Gaarde stod hver skyldsat for 8 Td. 2 Skp. 2 Fjd. Hartkorn. Disse svarede i Landgilde hver 2 Td. Rug, 3 Td. Byg, 2 Td. Havre, $\frac{1}{2}$ Otting Smør, 1 Lam, 2 Gæs og 4 Høns. Hver Gaard gav Helgaards Hovning. Den 14. Gaard stod skyldsat for 2 Td. og 2 Fjd. Hartkorn.

— — —

1797 blev det store Mærkeaar for Fraugde By, idet den daværende Ejer af Fraugdegaard, Admiral F. C. Kaas, i Begyndelsen af dette Aar lod sine Bønder vide, at han agtede at overlade dem deres »i Fæstehavende« Gaarde med fuldkommen Ejendomsret og til en meget billig Pris, ca. 150 Rd. pr. Td. Hartkorn. Uden Undtagelse tog Bønderne mod Tilbudet, der viden om gjorde Fraugde kendt som en de første Byer, der kun havde Selvejergaardmænd. De 14 Mænd, der den 15. Juli 1797 fik deres Skøder tinglæst, var:

*Rasmus Andersen, Hans Hansen, Jacob Pedersen,
Jens Rasmussen, Hans Andersen, Hans Hindse,
Hans Nielsen, Niels Rasmussen, Mads Jørgensen,
Hans Rasmussen, Jeppe Torwaldsen, Peder Rasmussen,
Knud Knudsen og Rasmus Rasmussen.*

Sidstnævntes Gaard var kun paa 4 Td. 1 Skp. Hartkorn; de øvrige Gaarde var lige store, hver skyldsat til 7 Td. 7 Skp. Hartkorn.

Fra 1802 har man Sognepræst *Ibsens* Indberetning, der lyder: »Fraugde By kun Selvejergaarde, ialt 12 paa hver 7 Td. 7 Skp. 1 Fjd. 1 Alb. Hartkorn med en Besætning paa hver 6 Heste, 6 Køer, 8 à 10 Faar og 2 Svin. Ingen Gaarde er udflyttet; der er 21 Husmænd med Jord, hver 3 Td. Land; 3 jordløse Huse. Fraugdegaards Gods er solgt til Fæsterne; disse nye Selvejere udstykke af deres Jorder til Boelssteder og Huslodder, saa at Sognet om kort Tid vil blive ukendeligt. Bønderne driver deres Jord med 6 Løkker, 3 med Sæd og 3 med Kløver, først Byg, hvortil gødes, dernæst Rug og Havre. Høravl drives af hver Mand til Fornødenhed, Humle af faa, Hamp kun lidet«.

Udskiftningen.

Fraugde By blev i Aaret 1795 udskiftet af Fællesskabet. En Fortegnelse over Markloddernes Fordeling er ikke opført i Landvæsenscommissionsprotokollen. Det gamle Udskiftningskort, der ikke indeholder Stednavne, opbevares hos Sognepræsten i Fraugde.

— — —

Fraugde Bys Marker ved Kærby Bygrænse bar fra gammel Tid Navnet Trellebjerg. Jorderne her hørte, efter at Bøndergodset var frasolgt for Gaardenes Vcdkommende, til nogle i Fraugde By beliggende Fæstehuse under Fraugdegaard. Ritmester *Sehested* (Ejer af Fraugdegaard 1822—1850) tog imidlertid Jorden fra disse Huse og lod paa Trellebjerg opføre 11 ny Huse, der vedblivende i hans Tid var Fæste under Fraugdegaard. Til hvert Hus hørte 3 Td. Ld. Efter Ritmesterens Død lod den ny Ejer, Proprietær

H. C. Pedersen, de Trellebjerg Fæstehusmænd tilkalde for at forhandle med dem om Overgang til Selveje. De 7 Huse blev derefter købt for en Pris af ca. 500 Rd. hver. De 4 Husmænd ønskede at bevare Fæsteforholdet. Under den følgende Ejer af Fraugdegaard, *Borchsenius*, blev dog ogsaa disse Huse købt til Selveje.

— — —

Paafaldende ofte har Fraugde By været hjem-søgt af Ildebrande. I Aaret 1767 brændte flere Gaarde i Fraugde, deriblandt Præstegaardens Udhuse. Men særlig uhyggeligt har det været i Aarene fra 1825—45, hvad følgende Fortegnelse over Brande i dette Tidspunkt vil vise:

- 1825 ^{15/12} brændte Skolens Udhus.
 1829 ^{10/5} Trellebjerg paa Fraugde Mark.
 1831 ^{18/11} Peder Andersens Gaard i Kroghusene.
 1842 ^{3/7} Jørgen Pedersens Gaard i Fraugde.
 1843 ^{7/6} Fred. og Hans Hansens Gaarde i Fraugde.
 1844 ^{25/6} Rasmus Hansens, Hans Hansens og Hans Jørgensens Gaarde i Fraugde, samt Anders Rasmussens Hus.
 1845 ^{25/6} paa Aarsdagen for de sidste store Brande Rasmus Hansens Gaard og nogle Huse.
 1851 ^{10/12} brændte for 3. Gang Rasmus Hansens Gaard paa Stuehuset nær.

— Under den store Brandepedemi blev der 3 Gange forsøgt at sætte Ild paa Præstegaarden, men hver Gang uden Held.

— — —

Den gamle Præstegaards Stuehus er formentlig bygget i Begyndelsen af 1600'erne. Præstegaardens

Udhuse, der var opført af Provst Eilschou efter Branden 1767, nedbrændte atter den 23. Dec. 1900. Den gamle Præstebolig har flere Gange været restaureret, sidst i Aarene 1853 og 1892. Efter den sidste Brand bler Gaarden udflyttet; den ny Præstegaard blev opført efter Tegning af Arkitekt *Hjalmar Kiær*, Odense. Det gamle Stuehus blev afhændet til Fabrikant A. Jacobsen, Fraugde.

Plovfabriken.

Sognets eneste industrielle Virksomhed er Plovfabriken »Fraugde«, der er grundlagt af Smedemester *Anders Jacobsen*, der 1877 bosatte sig i Over Holluf. Tilskyndet af Baron *Carl Juel-Brockdorff*. Hollufgaard, tog den da 25-aarige Smed straks fat paa at fremstille en Plov, der kunde staa Maal med de originale amerikanske Plove, der netop da var kommet frem paa det danske Marked. Dette lykkedes; i Mai 1878 var de to første Exemplarer af de nu forlængst landskendte Fraugde-Plove færdige. Under store Vanskeligheder, men med beundringsværdig Energi, fortsatte Jakobsen Plovfabrikationen. 1886 flyttedes Virksomheden til Fraugde, og her rejste sig i Aarenes Løb den moderne Plovfabrik. Af de mange officielle Anerkendelser, der er tildelt Fraugde Ploven, kan nævnes, at den i Aaret 1900 fik tildelt Sølvmedaille paa Verdensudstillingen i Paris. I Mai 1918, da Anders Jakobsen fejrede sit 40 Aars Jubilæum som Plovfabrikant, var Antallet af fabrikerede Plove naaet til 100,000, og siden er dette Tal stærkt forøget.

— Fabriken drives nu af Grundlæggerens 2 Sønner, *Peter* og *Jakob Jakobsen*.

2. Fraugde Kærby.

Kærbygaard.

I Aaret 1397 boede Ridder *Niels Nielsen* paa Kjærby. Kærbygaard var dengang en Hovedgaard, hvis Beliggenhed angives at være ved Aaen og Engene lige overfor der gamle Veyrup. Kun et Par Hundrede Aar bestod det gamle Kjærby; i Slutningen af det 16. Aarhundrede var Gaarden beboet af 2 Bønder. Omkring 1575 ejedes Gaarden af *Oluf Daa* til Fraugdegaard med *Helvig Hardenberg* til Arreskov som Medejer. Den sidste Ejer af det gamle Kærby skal have været en *Urne*, om hvem Sagnet vil vide, at han blev slaet ihjel af sine Bønder i Hulvejen ved Raagelund. Der findes endnu Spor af det gamle Voldsted, der har været omgivet af Grave.

Paa en Gravsten, som indtil for nylig laa midt paa Kirkegangen i Fraugde Kirke, nævnes *Hans Persen*, som »bode Kjerbygaard« og døde 1607. Skønt denne Mand var Bonde, har det dog været en anset Mand, da han er blevet begravet i Kirken

De gamle Gaarde.

Ved Skyldsætningen 1664 var der 13 Gaarde i Fraugde Kærby. Disse var af højst ulige Størrelse, fra 18—19 til 3½ Td. Hartkorn. 4 Gaarde var tillagt Fru Dorte Daa, 3 Gaarde var under Vejrup, 3 under Fraugdegaard og 3 under Hellerup.

1735 nævnes 14 Gaarde; Matr. Nr. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 11, 12, 13 og 14 var nu tillagt Vejrupgaard. Nr. 4 og 5 Fraugdegaard og Nr. 9 og 10 Sanderumgaard. 3 Husmænd hørte under Vejrup.

Vejrupgaard's Jordebog fra 1763 nævner følgende Kærby Bønder: *Hans Ditlevsen*, 12 Td. 7 Skp. Htk. *Rasmus Jensen*, 13 Td. 4 Skp. Htk., *Rasmus Ipsen*, 6 Td. 6 Skp. Htk., *Jens Andersen*, 11 Td. 1 Skp. Htk., *Rasmus Larsen*, 6 Td. 6 Skp. Htk., *Jens Andersen*, 11 Td. 1 Skp. Htk., samt en Boelsmand med 1½ Td. Htk.

Jordebogen fra 1792 har følgende Kærby Navne: *Jørgen Ditlevsen*, *Jørgen Rasmussen*, *Anders Jensen*, *Kristian Rasmussen*, *Mads Hansen* og *Peder Knudsen*.

Sidstnævnte var en Boelsmand med 1½ Td. Htk. Gaardenes Størrelse var nu reguleret; hver Gaard var paa 10 Td. 3 Skp. Htk.

Den 5. Juli 1828 blev der tinglæst Skøder fra Kammerherre *Løvenhjelm*, *Vejrupgaard*, til følgende Kærby Mænd:

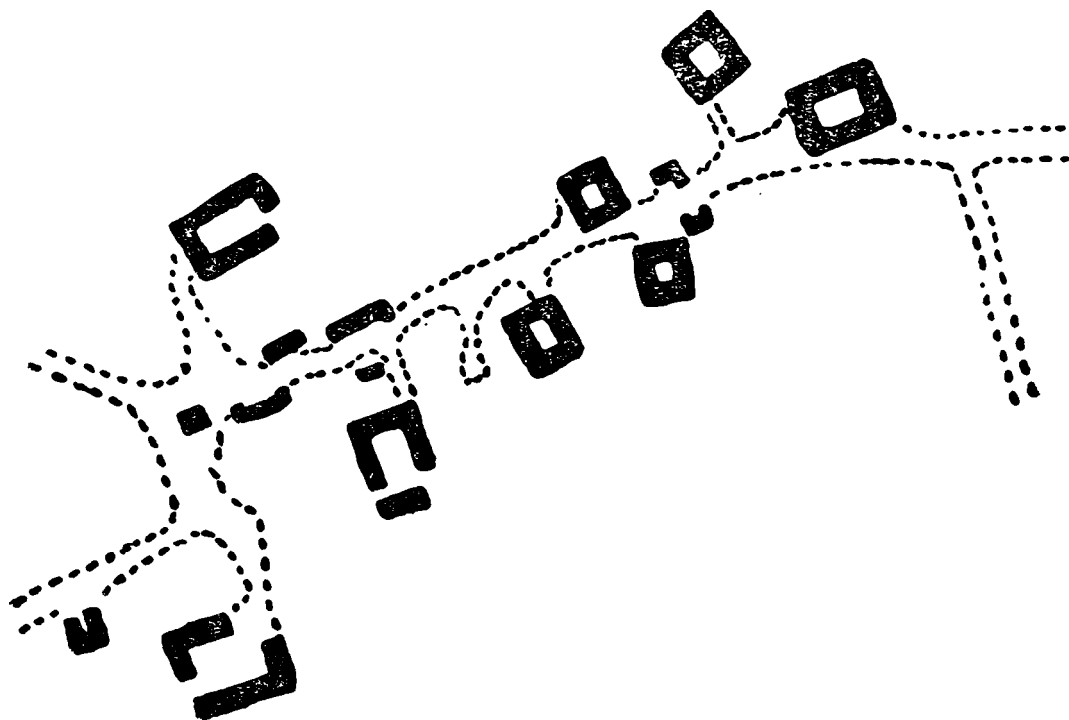
Peder Christiansen, *Jens Andersen*, *Anders Jørgensen* og *Mads Hansen*.

Disse Gaarde stod da for hver 9 Td. 5 Skp. Htk. og Købesummerne var fra 2200 til 2500 Rd. Samme Aar fik *Rasmus Jensen* af Kammerherre *Løvenhjelm* Skøde paa en Gaard.

Sanderumgaard's Jordebog fra 1769 nævner en Kærby Bonde, *Hans Rasmussen*, med en Gaard paa 11 Td. 5 Skp. Htk. (og 5 Husmænd uden Jord). — 1809 hedder *Sanderumgaard's* Bonde *Knud Hansen*, 1829 *Anders Ovesen*. Denne erholdt dette Aar Skøde, dateret 18. Dec., fra Kammerherre *Vind*.

Fraugdegaard's Jordebog fra 1750 nævner Kærby Bonden *Anders Lunde* med en Gaard paa 7 Td. 6 Skp. Htk., samt nogle jordløse Husmænd; denne

Gaard er 1797 ved Admiral *Kaas's* Salg af Bøndergodset overgaaet til Selveje.

*Byplan over Fraugde Kærby fra 1793.
Copieret efter Matrikuskortet.*

Selleberg havde omkring Midten af det 18. Aarhundrede tilkøbt sig nogle Gaarde i Fraugde Kærby. Jordebogen fra 1792 nævner Kærby Bønderne *Jørgen Povelsen* med 9 Td. 6 Skp, Htk., *Jesper Nielsen* med 4 Td. 5 Skp. og *Hans Jørgensen* med 6 Td. 4 Skp., samt en Husmand. Efter Jordebogen fra 1800 hedder *Selleberg Mændene Jørgen Poulsen, Jesper Nielsen* og *Hans Hansen*. Gaardenes Hartkorn var nu reguleret; hver Gaard havde 7 Td. 7 Skp. Hartkorn.

Den 11. Januar 1812 blev der tinglæst Skøder, dateret 18. Juni 1811, fra Kancelliraad Berg til *Selleberg* til Kærby Bønderne *Jørgen Poulsen, Niels Jespersen* og *Hans Hansen*. De 3 Gaarde blev betalt med hver 2000 Rd.

Udskiftningen.

Om denne hedder det i Landvæsens Commissions Protokollen: 1794, den 21. Juli, mødte Landvæsens Kommissionen i Odense og Ruggaards Amter hvoriblandt Propr. Leth til Aalykkegaard i Landvæsens Commissær Dreyers Fraværelse efter Constitution af Gaars Dato, der hermed følger under Nr. 1 (Bilag), iflg. skriftlig Reqrifition af Største Lodsejer i Fraugde Kierbye af 15de hujus for at holde og foretage en Landvæsens Forretning til Fællesskabets Ophævelse og Udskiftning mellem Lodsejerne udi bemeldte Fraugdekierbye, hvilken Reqrifition og Indkaldelse hermed fremlægges under Nr. 2 (Bilag). Lodsejerne i Fraugdekierbye var Weyrup, hvorfra S. T. Hr. Kammerherre Kørbitz var mødt, Fraugdegaard, hvorfra ingen nu Kl. over 11 var mødt, Sanderumgaard, hvorfra var mødt Hr. Kaptajn Leth, Selleberg, hvorfra var mødt Hr. Cancelliraad Berg, Hr. Provst Friis i Marslev, der som Beneficiarius har noget Jord i Brug og Besiddelse paa Fraugdekierby Mark, Selvejerne Hans Jørgensen og Christopher Jensen, der begge ejer en Td. Hartkorn Jord herpaa Marken. Saa var og mødt Hr. Capitain Steensen til Torpegaard og tilkendegav at hans Bonde Peder Nielsen i Torup Bye fra ældre Tid af har haft 6 Høveders Græsnings Ret udi et denne By tilhørende Overdrev Fraugdekierbye Klippe kaldet uden Betaling, hvorom han ellers til Beviis foreviser Aasum etc. Herreders Tings Dom af 8. Martii 1777, der fuldkommen hiemler fornævnte hans Bondegaard i Torup denne Ret; altsaa paa stod Hr. Steensen i Anledning heraf, at der paa fornævnte Kierbye Klippe vorder ham udlagt saa

megen Grund, som efter lovlig Taxation anses at være Vederlag for 6 Høveders Græsning iflg. den ergangne og paaberaabte usvækkede Herreds Tings Dom. — Efter nogen Ventilation og Mellemlhandling imellem Lodsejerne paa den ene Side og Hr. Kapt. Steensen tilligemed hans Fæstebonde Peder Nielsen paa den anden Side blev de forenet om, at den omskrevne 6 Høveders Græsnings Ret skulle ophøre med dette Aars Græsning og da igen komme tilbage til Byen, imod at den Torpegaards Bonde, saalænge han har Gaarden i Besiddelse, og derefter Herskabet som et Vederlag derfor nyder aarlig 10 Rd. som betales til hvert Aars 1ste Mai og for første Gang til 1ste Mai 1795; disse 10 Rd. reparteres paa samtlig Byens Hartkorn og af enhver Lodsejer for sit Gods og Htk. tilsvares og erlægges til Største Lodsejer paa Weyrup inden et hvert Aars April Maanedes Udgang, hvor da Penge af Torpegaards Bonde eller Herskabet som forbemeldt modtager den 1. Mai næstefter mod tilstaaelse udi en hertil indrettet Qvitterings Bog.

Steensen. Peder P. N. Nielsen. ◀

Efter dette lille Forspil foretoges Udskiftningen af Byens samtlige Hartkorn, der udgjorde 96 Td. 6 Skp., efter en Delingsplan, der var udarbejdet af Landinspektør *Preuert*. Det gamle Udskrivningskort, der er særdeles velbevaret, opbevares hos Proprietær *A. J. L. Andersen*, Kærbygaard. Kortet er forsynet med en Del interessante gamle Lokalbenævnelser, hvoraf nævnes:

Flentelands Agre, Taagesbjerg, Gyde Agre, Anmerket, Dam Agre, Roemaalene, Kiøl Agre, St. Na-

efties Agre, Maglehøy, Steng Agre, Hvidkiers og Klippes Agre, Krogsnap, Femveje og Balas Agre, Børnegaards og Barmose Agre.

— — —

Sognepræst Ibsens Indberetning fra 1802:

Største Lodsejer Vejrupgaard. 1 Selvejergaard med 7 Td. 6 Skp. Htk. 9 Fæstegaarde med hver 9 Td. 6 Skp, Htk. (?) og med en Besætning af hver 6 Heste, 8 a 10 Køer, 12 a 16 Faar og 2 Svin. 4 Gaarde er udstykket.

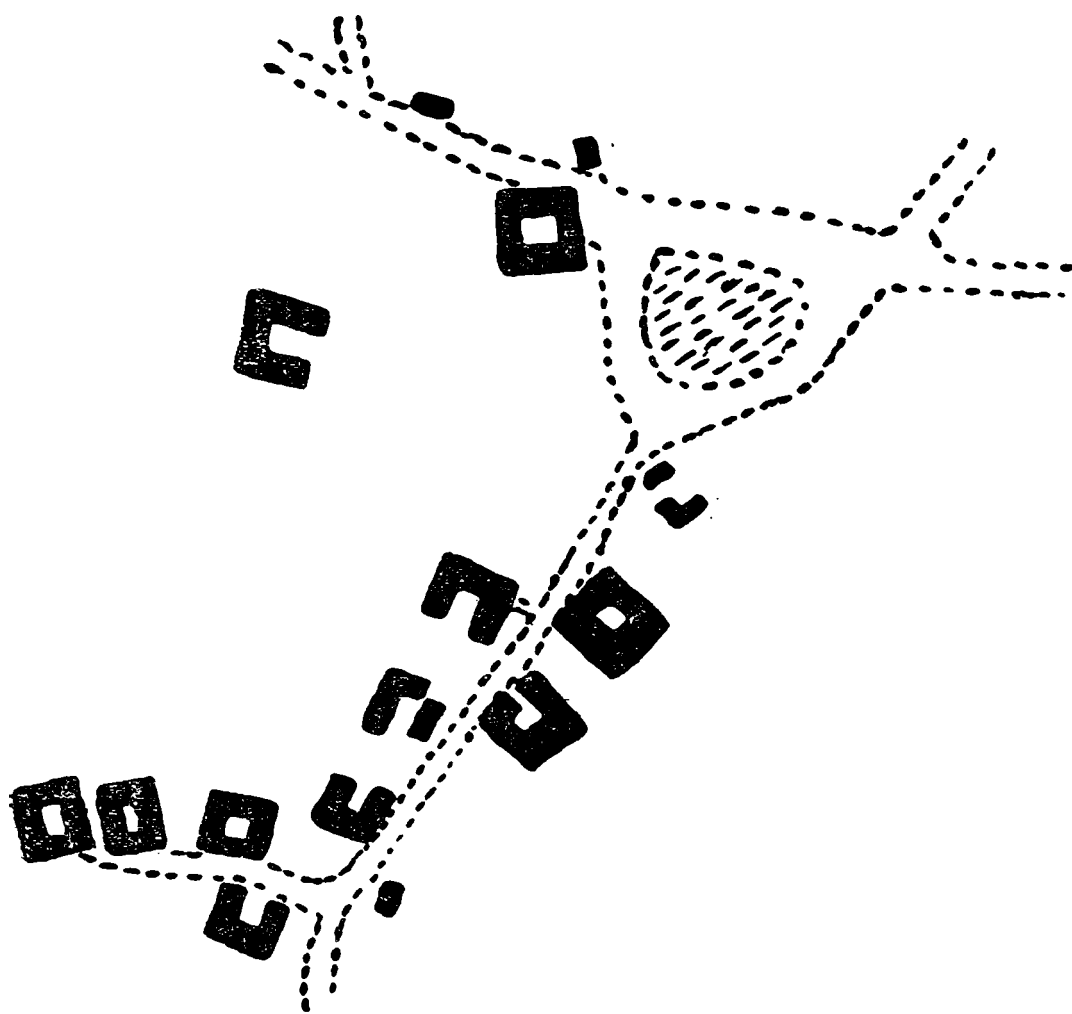
— — —

Fraugde Kærby Bystævne bestod fra 1849 af 11 Stene; 10 stod i Firkant og 1 i Midten. Stævnet laa oprindeligt paa et andet Sted i Byen. I 1903 blev Stævnet sat i Stand; de 11 Sten er nu stillet i en Rundkreds om en Flagstang.

3. *Over og Neder Holluf.*

Det tidligst forekommende Navn for Holluf er *Haløf* (1397). Fra Haløf er ikke langt til Halev, og tør man tage dette Spring, har man en gammel *lev-By*. Det ligger da nær at antage, at den nuværende Dobbeltby Over og Neder Holluf er Sognets ældste Boplads. — Neder Holluf, hvis Gaarde endnu ligger tæt Østen for Lindved Aa ved det ældgamle Vadested paa Vejen mellem Fraugde og Hjaltese Kirker, skrives 1610 for Holle, men allerede 1664 med sit nuværende Navn. Tæt ved N. Holluf har der i ældre Tid ligget en hel selvstændig Bebyggelse, Kallerup, der 1410 skrives Kalæthorp. Holluf-

gaards Tilblivelse synes at være sket bl. a. paa Bekostning af denne By, hvis Navn nu kun lever i de saakaldte Kallerupgaarde. Man vil ogsaa vide, at disse Gaarde oprindeligt laa i N. Holluf, men af Hollufgaards Ejer blev flyttet ud til disse fjerne Jorder, der laa saa ubekvemt langt fra Hovedgaarden.

Byplan over Over Holluf fra 1788.

*De gamle Gaarde.**Jacob Lang — Joachim Bjørnsen.*

Over og Neder Holluf Byers gamle Gaarde laa med faa Undtagelser fra henimod Slutningen af det 16. til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede under Hollufgaard, der selv i sin ældste Tid har haft sin Plads i eller umiddelbart ved det gamle Neder Holluf eller Holle. I Aaret 1397 boede Hr. *Jacob Lang* i Haløf; det var en anset Mand, der spillede en Rolle paa Aasum Herredsting, og han har sikkert haft en anselig Gaard, det er formodentlig den der i Slutningen af det 15. Aarhundrede ejedes af Joachim Bjørnsen af Slægten Bjørn, og det er da denne Gaard; der er Kernen i det nuværende Hollufgaard. — Men det var dog først, da Joachim Bjørnsen i Aaret 1487 saa sig nødsaget til at pantsætte sin Gaard til de mægtige *Marsvin'er* paa det nærliggende Lindved, at Hollufgaard efterhaanden hævede sig op til en virkelig Storejendom med Hovedgaardsrang. Ved Køb og Mageskifte fik man den ene Gaard efter den anden under sig; saa sent som 1572 finder man, at *Jørgen Marsvin* af Kronen havde mageskiftet sig 3 Gaarde i Over Holluf, hvoraf den ene bar Navnet Ellegaard. Det gamle Kallerup forsvinder. I Slutningen af Aarhundredet havde man sikret sig et saa stort Tilliggende af Bøndergods, at man havde den nødvendige Arbejdskraft til Drift af en Hovedgaard. Gaarden blev da flyttet ud fra sin gamle Boplads, den østre Side af Aaen, til sin nuværende Plads, Vest for Aaen. (Dr. Vilh. Lorenzen).

— — —

Ved Skyldsætningen 1664 var der 9 Gaarde i O. Holluf og 7 i N. Holluf, foruden Møllen, der

stod skyldsæt for 15 Td. Hartkorn. Gaardene var her som i de andre Byer paa dette Tidspunkt af højst ulige Størrelse, fra 16 til 2½ Td. Htk.

Efter Hollufgaards Jordebog fra 1717 bestod det i O. og N. Holluf beliggende Bøndergods paa dette Tidspunkt af 15 Gaarde. (En Gaard var imidlertid tillagt Fraugdegaard).

Gaardenes Størrelse var nu reguleret; hver Gaard var paa 5 Td. 7 Skp. 2¾ Alb. Hartkorn. Deres Landgilde var netop da »efter Tidens Beskaffenhed« blevet nedsat, og hver Gaard svarede 4 Skp. Rug, 2½ Td. Byg, 1 Td. Havre, 1 Lam, 2 Gæs, 4 Høns og 2 Skp. Gaasehavre.

I 1735 havde Hollufgaard endnu sine 15 Gaarde i Holluf Byerne, men i 1750 var endnu en af O. Holluf Gaardene blevet tillagt Fraugdegaard, hvis Jordebog for dette Aar nævner 2 Holluf Bønder, *Hans Poulsen* og *Rasmus Lunde* med hver 6 Td. 5 Skp. Hartkorn. I Slutningen af det 18. Aarhundrede kom disse 2 Ejendomme dog atter til Hollufgaard ved Salg fra Admiral Kaas til Kammerherre von Heinen.

Hollufgaards Jordebog fra 1802 nævner følgende Over Holluf Bønder:

Anders Knudsen, Hans Jespersen. Anders Jacobsen, Hans Andersen, Peder Larsen, Lars Pedersen, Claus Jespersen, Lars Hansen (Kallerup) og Rasmus Larsen (Kallerup).

Neder Holluf Bønderne hed:

Anders Rasmussen, Hans Jørgensen, Knud Andersen, Hans Christensen, Rasmus Hansen og Hans Nielsen.

I O. Holluf var der 1802 5 Husmænd og i N.

Holluf 6. Kallerupgaardene staar i Jordebøgerne opført under O. Holluf.

Sognepræst Ibsens Indberetning fra 1802.

Største Lodsejer Hollufgaard. Gaardenes Hartkorn 5 Td. 6 Skp. Besætning til hver Gaard 6 Heste, 5 a 6 Køer, 8 Faar og 2 Svin. 11 Fæstegaarde i Over Holluf, 6 i Neder Holluf og Skovgaardene, alle hoverigørende. I O. Holluf 5 Husmænd med hver 3 Td. Ld.; et jordløst Hus. I N. Holluf 6 Husmænd med hver 3 Td. Ld.; ingen jordløse Huse. Til Blangsted Mølle, der ogsaa hørte under Hollufgaard, var der 3 Td. 1 Fjd. Htk.

— — —

1803 fik Ejeren af Hollufgaard, Kammerherre A. C. von Heinen Tilladelse til at sælge Bøndergodset. Samme Aar blev der iflg. Professor Gr. Begtrups Beskrivelse fra 1806 med fuldkommen Ejendomsret bortsolgt til Beboerne selv 52 Td. 1 Fjd. Ager og Engs Hartkorn. I de følgende Aar er Salget fortsat, og da Kammerherre von Heiners Søn i 1821 maatte gaa fra Gaarden, var saa godt som alt Bøndergodset frasolgt. Resten er i Aarene 1822—23 solgt af Kammerjunker von Heiners Bo.

— — —

I det følgende er nævnt en Række Skøder fra von Heinen og von Heiners Bo. Ved Sammenstilling af disse ser man, hvorledes Salget er foregaaet efterhaanden inden for ovennævnte Tidspunkt.

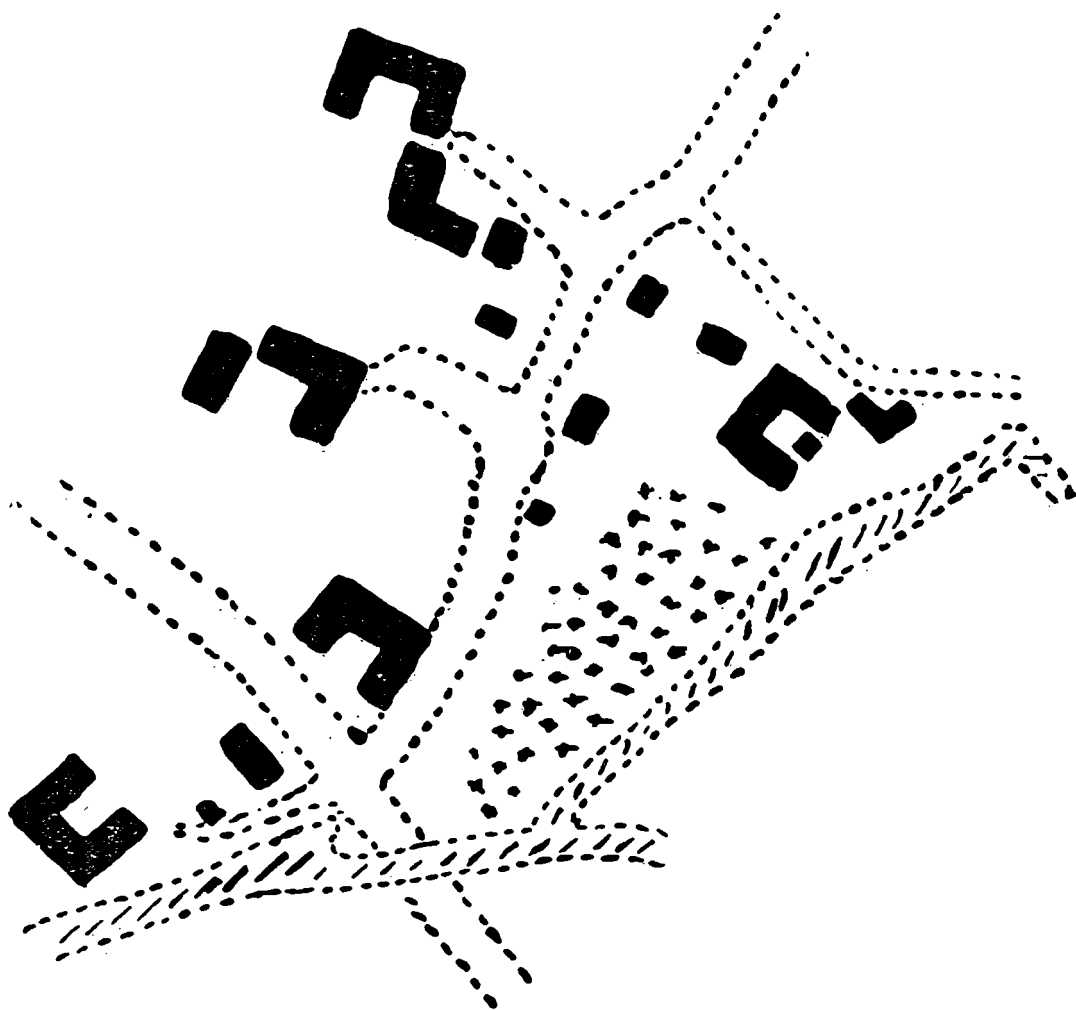
11. Juni 1804 Skøde til Hans Jørgensen, N. Holluf,
21. Juni 1805 Skøde til Anders Jacobsen, O. Holluf,
13. Jan. 1806 Skøde til Hans Nielsen, N. Holluf, 18.
Jan. 1806 Skøde til Lars Pedersen, O. Holluf, 10. Mai

1807 Skøde til Peder Larsen, O. Holluf, 24. Juli 1807
Skøde til Hans Jespersen, O. Holluf, 24. Decbr. 1807
Skøde til Anders Knudsens Enke, O. Holluf, 24.
Decbr. 1907 Skøde til Niels Pedersen, O. Holluf.
15. Decbr 1808 Skøde til Niels Hansen, N. Holluf,
24. Decbr. 1809 Skøde til Hans Andersen, O. Holluf,
20. Novbr. 1817 Skøde til Anders Jørgensens Enke,
O. Holluf, 29. Juni 1822 Skøde til Knud Andersen,
N. Holluf, 21. Decbr. 1822 Skøde til Hans Christensen,
N. Holluf, 5. Juli 1823 Skøde til Morten Hansen,
O. Holluf, 11. Octbr. 1823 Skøde til Poul Hansen,
N. Holluf, 5. Juni 1823 Skøde til Knud Hansen,
O. Holluf, 13. Decbr. 1823 Skøde til Niels Rasmus-
sen, Kallerup.

Udskiftningen.

Over og Neder Holluf Byer blev i Aarene 1789—90 udskiftet af Fællesskabet. Heller ikke for disse Byer er der i Landvæsens Commisions Protokollen opført nogen Fortegnelse over Markloddernes Fordeling. Delingsplanen var udarbejdet af Landinspektør *J. N. Berg*. Det gamle Bykort er tegnet 1788 af *M. Rasmussen* og forsynet med en Del gamle Stednavne hvoraf nævnes:

Kirkemarken, Klippesbjerg, Risnings Løkke, Tved Marken, Ullebjerger, Rørbech, Stentebjerger, Drabmae, Hvilehøj og Støvlebæk.

Byplan over Neder Holluf fra 1788.

4. Birkum og Tving.

Birkum nævnes første Gang 1398. Byens Navn skrives da som nu. Dens Omraade er den sydligste Del af Fraugde Sogn; til Nabo mod Syd har den den ældgamle Helligdomsby Sønder Næraa, der har Navn efter Guddommen Njærd. Tæt op til Birkum By laa i gamle Dage *Labirke Skoven*; Labirksgyden er endnu det almindelige Navn paa det Stykke Vej

ved Birkum, der er tilbage af den gamle Landevej imellem Herregaardene Fraugdegaard og Torp eller Torpegaard.

Adskillige ældgamle og endnu til Dels benyttede Stednavne i denne Del af Sognet fortæller os, at man her er i Nærheden af et af de gamle Centrere, hvortil Fyenboerne stævnedes hid til Andagt og Tingfærd; her ligger Ashøj, Thorstens Agre og Tingmarken.

De gamle Gaarde.

Ved Skyldsætningen 1664 var der 15 Gaarde i Birkum og 3 i Tving. Gaardene var af højst ulige Størrelse, fra 4 til 14 Td. Hartkorn. 2 Gaarde paa tilsammen 17 Td. Hartkorn var tillagt Ottensegaard (Kronen), 2 Gaarde paa tilsammen 23 Td. Htk. Dalum Kloster, 1 Gaard Provstegaarden, 1 Gaard paa 14 Td. Htk. var tillagt Jomfru Ane Marchdanner, 1 Gaard paa 8 Td. Htk. Jomfru Dorthe Skinkel paa Lindved, Vejrup havde 1 Gaard, og Resten paa tilsammen 68 Td. Hartkorn hørte under Fraugdegaard. De tre Tvinggaarde paa tilsammen 35 Td. Htk. hørte ogsaa herunder. Af jordløse Huse var der kun opført eet; ingen Boelssteder.

Hyppige Ejerskifter har i disse Tider fundet Sted. Kronen, der i 1664 kun havde 2 Gaarde i Birkum, havde efterhaanden ved Køb eller Mageskifte faaet 5 Gaarde. Ved Ryttergoodsauktionen i 1718 solgtes disse.

— — —

I 1735 hørte Matr. Nr. 1 og 2 og det tidl. Ryttergoods, Matr. Nr. 7, 12, 13 og 15 under Fraugdegaard; Matr. Nr. 3, 4 og 5 var tillagt Sanderumgaard; Matr.

Nr. 6, 8 og 9 var under Vejrupgaard; Matr. Nr. 11 under Bramstrup og Nr. 14 under Torpegaard; Matr. Nr. 10, der tilligere var Ryttergods, var solgt til Apoteker von Westen. I Tving hørte de 3 Gaarde og 1 Hus fremdeles under Fraugdegaard.

— — —
Fraugdegaards Jordebog fra 1750 nævner 6 Gaarde i Birkum under Godset (samme Antal som i 1735). De 6 Gaarde var Anders Poulsens, Boge Pedersens og Hans Nielsens med hver 8 Td. 1 Skp. Hartkorn; Christen Nielsens med 8 Td. 6 Skp. Htk., Mads Hansens med 9 Td. og Mads Pedersens Datters med 8 Td. 2 Skp. Htk.

Jesper Hansens og Niels Hansens Gaarde i Tving var paa 8 Td. 1 Skp. Htk. hver, medens Hans Christensens Enke kun har $2\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn; formodentlig var en Del af sidstnævntes Jord lagt ind under Hovedgaarden.

Ifølge samme Jordebog er »en Del af Ødegaards Jorder paa Birkum Marker lagte til Hovedgaarden, men er indberegnet til Contribution under Bøndergodset udi Odense Amt, som er Hartkorn 6 Td.«.

Ødegaardens Tilliggende var iøvrigt:

»I Longes Mark 18 Agre, udi Tingkærmarken 9 Agre, i Thorstens Marken 1 stor Ager, foruden Slippen ved Tving, som (ogsaa) er incorporeret i Hovedgaardens Marker«.

Som det fremgaar af ovenstaaende var en Del af det gamle Birkums Marker, fornemmelig Loddet ved Krukkekroen, før 1750 taget ind under Fraugdegaard. Leddet stod da ogsaa i Nærheden af Hole Kilde, hvor Krukkehuset netop var Ledvogterhus.

Efter *Sanderumgaard's Jordebog* fra 1769 var der 4 Gaarde i Birkum under dette Gods, nemlig:

Matr. Nr. 6, Niels Hansens paa 9 Td. 1 Skp. Htk.

— — 8, Lars Pedersens paa 14 Td. 3 Skp. Htk.

— — 5, Casper Andersens paa 7 Td. Htk. og

— — 9, Christen Andersens paa 7 Td. 2 Skp. Htk.

(Matr. Nr. er flere Gange forandret).

— — —

Vejrupgaard, der i 1735 havde 3 Gaarde i Birkum, havde i 1763 kun 1 Gaard, nemlig Mads Sørensens. 1799 hed Vejrupbonden Jens Madsen. 1818 Rasmus Jensen og 1828 Hans Knudsen, der i dette Aar af Kammerherre Løvenhjelm for 1000 Rd. Sølv fik Skøde paa Gaarden.

— — —

Torpegaard, der i 1735 og endnu i 1791 kun havde 1 Gaard i Birkum, havde 1794 2 Gaarde, nemlig Mads Ibsens og Knud Andersens. 1802 hed Torpegaard's Bønder Povel Jespersen og Knud Andersen og 1832 Jesper Jensen og Mads Jørgensen; sidstnævnte købte dette Aar deres Fæstegaarde af Fru Steensen for en Købesum af 2325 Rd. Sølv for hver. Gaardene stod hver ansat for 10 Td. 2 Skp. Htk.

— — —

Efter *Sellebergs Jordebog* fra 1792 havde dette Gods en Fæstebonde i Birkum, Hans Nielsen, med 12 Td. 5 Skp. Htk. I Jordebogen for Aaret efter er Navnet dog allerede gledet ud. Gaarden var derefter en Tid under Sanderumgaard, hvorfra den formentlig er solgt til Fraugdegaard.

— — —

1797 — blev ogsaa for Birkum og Tving Byer

det store Aar, da hveranden Bonde blev Selvejer. Ved Admiral *Kaas's* Salg af Fraugdegaards Bøndergods i dette Aar, fik følgende Birkum Mænd Skøde paa deres Fæstegaarde:

Jens Hansen, Jacob Pedersen, Anders Rasmussen, Otto Andersen, Knud Christiansen, Hans Chr. Andersen og Jørgen Jensen.

Disse Gaarde var paa dette Tidspunkt alle lige store, hver paa 8 Td. Hartkorn. De ny Selvejergaardmænd i Tving var *Jens Hansen* og *Peder Madsen*. Ogsaa disses Gaarde var paa 8 Td. Hartkorn.

Enkelte Fæstebønder har ikke ønsket at faa Ejendomsret eller ogsaa har andre Forhold gjort sig gældende. 1806 blev den 3. Tvinggaard, *Niels Pedersens*, købt til Selveje; i Birkum laa Fraugdegaard indtil 1819 med en Gaard paa 4 Td. Htk., samt med en Halvgaards Jorder paa 3 Td. 7 Skp. Htk. Disse Ejendomme blev dette Aar af Kammerjunker von *Heinen* solgt til *Niels Christensen* og *Hans Christensen*.

— — —
Sanderumgaards Jordebog for 1809 nævner følgende Birkum Bønder:

Rasmus Pedersen, Hans Povelsen, Hans Jensen og Anders Caspersen, samt 2 Husmænd, *Poul Frandsen* og *Knud Hansen*.

I Jordebogen fra 1814 er Navnene de samme. 1828 er der sat et nyt Navn ind, *Jørgen Vilhelmsen*, (St. Rødløve) og *Anders Caspersens* er gledet ud. *Rasmus Pedersens* Gaard (Longgaard) stod for 4 Td. 7 Skp. Htk., medens de øvrige 3 Gaarde hver havde 9 Td. 2 (a 3) Skp. Htk. Jordebogen fra 1828

nævner endvidere en Boelsmand paa »Lille Rødløve«, Rasmus Jensen med 1 Td. 6 Skp. Htk.

1829 — blev disse Gaarde købt til Selveje. Hans Pøvelsens for en Købesum af 1725 Rd. Sølv, Hans Jensens, kaldet Elsemariehøj, for 1525 Rd. og Jørgen Vilhelmsens, kaldet St. Rødløve, for 1450 Rd. Sølv.

Foruden disse gl. Sanderumgaardsgaarde har endnu en Gaard en Tid været under dette Gods. Iflg. Skøde- og Panteprotokollen har Geheimeraad *Bülów* den 11. Januar 1805 tilskødet en Mand ved Navn *Dedenroth* en Gaard i Birkum. Samme *Dedenroth* solgte 1809 sin Gaard til Knud Christensen.

Grevegaarden.

Af de gamle Gaarde nød i ældre Tid den saakaldte *Grevegaard* i Birkum en særlig Anseelse. Den har faaet sit Navn efter en Familie *Greffue*, der beboede denne Gaard i et Hundrede Aar eller mere.

I Aaret 1669, den 30. December, begravedes iflg. den ældste Kirkebog for Fraugde »*Anders Greffues Fader, den gamle Greffue, og blev han lagt i Kirken.*« Familien har da været særdeles anset, men trekvart Aarhundrede senere, begravedes iflg. Kirkebogen *Stephan Andersøn Greffue »i Fattigjord*«.

Navnet *Greve* har til den nyeste Tid fulgt denne Gaard, hvis Beboere var Grevemand og Grevekone.

Grevegaarden blev omkring Aar 1800 delt i 2 Gaarde, idet en Svigersøn herfra byggede sig en Gaard paa dens Jorder ved Tarup Mark, paa de saakaldte Langagre. Den ny Gaard fik Navnet *Johanneslund*. Den gamle Grevegaard i Birkum, hvis

Tilliggende efterhaanden var blevet stærkt formindsket, er nu nedlagt.

Johanneslund blev 1819 af Christen Jensens Enketilskødet Forvalter Hans Peter Rafn fra Brahesborg. Gaarden stod da for 4 Td. 6 Skp. Htk. Efter Rafn fik Gaarden Navnet Ravnegaard, og dens oprindelige Navn gik i Glemme. Rafn tilskødede 1826 Gaarden til Hans Lampe.

Munkegaarden.

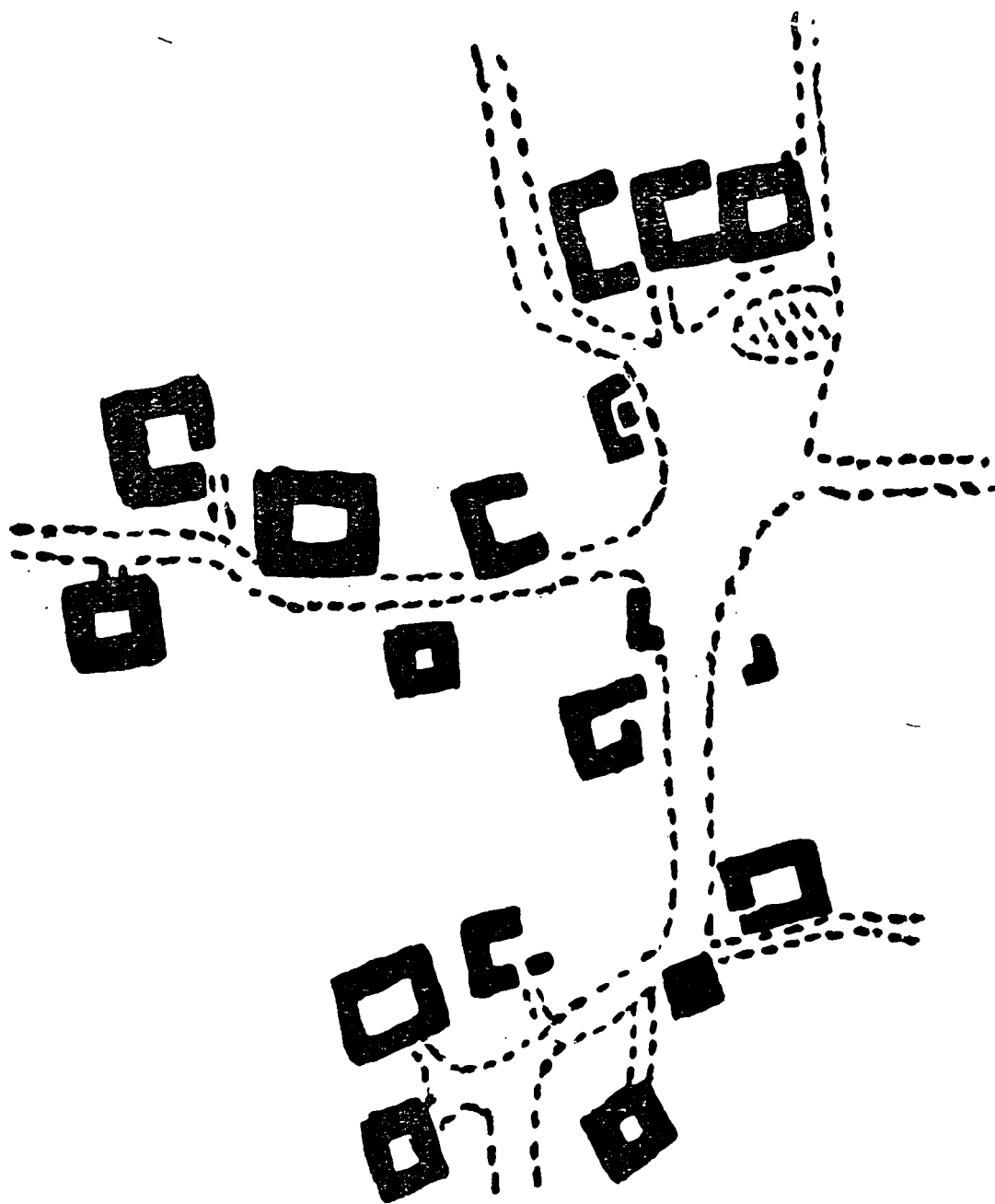
Om den saakaldte »Munkegaard« i Tving fortælles lidt af hvert. Den skal i gamle Dage have været beboet af Munke. 1300 Td. Ld. skal der have ligget til den; senere havde den den største Aas paa Longes Agre. — Selvom der intet vides om, at der her skal have ligget et Kloster, synes det dog givet, at der paa dette Sted har været en Bebyggelse af særlig Art. Paa et ret stort Omraade ved Bopladsen støder man endnu ved Arbejdet i Jorden paa Munkesten. En Del af disse Sten bærer tydeligt Mærker af at have været i Ild, Tilsvarende Sten sees endnu i Murene paa Fraugdegaards gamle Hovedbygning. Meget kan tyde paa, at man ved Opførelsen af Fraugdegaard i Slutningen af det 16. Aarhundrede har forskaffet sig Materialer fra den gamle Munkegaard i Tving, der maaske paa dette Tidspunkt har ligget hen som Ruin.

Ogsaa Munkegaarden har i den nyeste Tid lidt den kranke Skæbne at blive nedlagt.

* * *

En af Gaardene i Tving kaldtes tidligere Herredsfogedgaard; den skal have været benyttet af

denne Embedsmand som Opholdssted, naar der holdtes Ting. Tingkærhuset var Tingsted. Her op til laa Galle Agre. Dette Hus blev senere til »Mye-

Byplan over Birkum fra 1792.

kro«. Da Krukkekroen var nedlagt, savnedes et Sted, hvor man kunde faa *Mye* (Mjød); det fik man nu i Tingkærhuset.

Udskiftningen.

I 1793 blev Birkum og Tving Byers Jorder af Landinspektør Knud Nielsen, Hunderup, udskiftet af Fællesskabet. Det ældste Kort, der findes i Matrikulsarkivet over disse Byer, er opmaalt 1792 af Landmaaler N. Knudsen til Brug ved Udskiftningen. Det gamle Bykort, der fulgte Oldermændene, findes ikke mere. For Birkum og Tving har man en Fortegnelse over Markloddernes Fordeling ved Udskiftningen.

Fortegnelsen, der er affattet af Landinspektør Knud Nielsen, lyder:

»1. Et Lod ved Ibiørgs Huset, der alt tilhører Birkum og Tving Byer. Dette Lod tillægges Fraugedegaards Bønder, Christen Hansen, Jørgen Jensen og Otte Andersen, item Weierups Bonde Jens Madsen, der hver tager Del i dette Lod efter deres Hartkorn, nemlig 8 Td. til hver af de Fraugedegaards og 6 Td. til Weierups Bonde.

2. Et Lod indtil Tarup Mark; (det saakaldte Knorretorn) deraf har Birkum og Tving Byer en tredie Part. Denne $\frac{1}{3}$ Part Lod tillægges Fraugedegaards Bønder, nemlig Rasmus Hansens Eftermand Jens Madsen tager Del deri for 8 Td. og Anders Hansen for 2 Td. Hartkorn.

3. Et Lod paa Roldsted Byen ved Davinde Mark. der alt tilhører Birkum og Tving Byer. Dette Lod tillægges Sanderumgaards Bonde Hans Nielsen med 11 Td. 5 Skp. Htk., item af Fraugedegaards Bønder Anders Rasmussen og Jacob Pedersen hver 8 Td. Hartkorn.

4. Et Lod mellem Rødløve og Sanderumgaards

Løkke, der alt tilhører Birkum og Tving Byer. Dette Lod tillægges 3 af Sanderumgaard's Bønder, nemlig Casper Andersen, Lars Rasmussen og Lars Pedersen, hver af Hartkorn 9 Td. 3 Skp. 2 Fjd. $2\frac{1}{2}$ Alb. lige Del i dette Lod.

5. Et Lod paa Birkum Landevejen ved Ting-Kiæret, i Stedet for Loddet ved Krukkekroen, der alt har tilhørt Birkum og Tving Byer. Dette Lod ved Ting-Kiæret tillægges Fraugedegaard's Bønder, nemlig Jens Hansen og Peder Madsen af Tving hver 8 Td. Hartkorn, nok Friederich Christiansen af bemeldte Tving 6 Td. Htk., item Anders Hansen i Birkum 6 Td. Htk.

6. Et Lod indtil Thorup Mark; deraf har Birkum og Tving Byer den halve Part. Denne Halvpart Lod tillægges Sanderumgaard's Bonde Poul Jensen med Htk. 9 Td. 3 Skp. $2\frac{1}{2}$ Alb., item af Torpegaard's 2 Bønder Htk. 5 Td.

7. Et Lod mellem Thorsteens Marken og Nær-aae, deraf har Birkum og Tving Byer den halve Part. Denne Halvpart Lod tillægges de 2 Torpegaard's Bønder Mads Ibsen og Knud Andersen paa deres øvrige Hartkorn 15 Td. 1 Skp. 2 Fjd.

De 3 Loddess Deling ved Birkum Bye.

1. Loddet ved Byen ud til Thorsteens Marken tillægges

- a. Torpegaard's Bønder Mads Ibsen og Knud Andersen.
- b. Fraugedegaard's Bønder Anders Hansen og Jørgen Jensen.
- c. Weierups Bonde Jens Madsen.

2. Loddet ved Byen til Langager Marken tillæg-

ges Fraugedegaards Bønder Jacob Pedersen, Christen Hansen, Otte Andersen, Rasmus Hansens Eftermand Jens Madsen og Anders Rasmussen.

3. Loddet ved Byen til Tingmarken tillægges Sanderumgaards Bønder, Hans Nielsen, Poul Jensen, Lars Rasmussen og Lars Pedersen.

— — —
Tving Bys Bylod tillægges de 3 Gaard Beboere, Jens Hansen, Peder Madsen og Friederich Christensen ◀

* * *

Tingkær Sagen.

Fra 1809 har man en Sag om det saakaldte Tingkær i Fraugdegaards »Galle Lykke«, som Beboerne i Birkum tidl. har benyttet til Vanding af deres Kreaturer. Tingkæret laa i den gamle Birkum Mark, der i 1700'erne blev inddraget under Hovedgaarden. Da Ejeren af Fraugdegaard, Kammerherre von *Heinen*, ønskede at opfylde Kæret, lod han samtlige Lodsejere tilkalde og tilbød dem, imod deres Samtykke til dette Foretagende, Adgang til Dammen ved Hole Kilde »i nødvendigheds Tilfælde af Vandmangel«.

Den indgaaede Forening, der var optegnet i den gamle nu forsvundne Oldermands Protokol, gengives her efter det tinglæste Dokument i Fraugdegaards Arkiv og lyder:

»Anno 1809 den 20. Maij mødte hos Udflytter Hans Jensen af Birkum (Elsemariehøj), Sanderumgaards Gods, iflg. skriftlig Anmodning fra Hr. Kammerherre von Heinen paa Fraugdegaard af 10. den-

nes samtlige Herrer Lodsejere af Birkum, nemlig paa hans Excellence Hr. Geheime Conferentz-Raad von Bülow's Vegne til Sanderumgaard, Herr Forvalter Eybye, paa S. T. Herr Kammerjunker von Löwenhielm's til Weyrup hans Vegne, Herr Forvalter Trunnerup; og paa S. T. Herr Capitain von Steen-sens Vegne til Torpegaard, Herr Forvalter Scheffmann; samt Selvejere i Birkum paa egne Vegne; item Inspektør Mackeprang paa Fraugdegaard paa S. T. Kammerherre von Heinens Vegne, for at afhandle om et Vandsteds Afskaffelse paa Fraugdegaards Grund som Birkum Beboere i nogle Aar havde brugt til Vanding for deres Kreaturer; — Og blev da i samtlige Lodsejeres Overværelse indgaaet følgende Forening:

Bemeldte Vandsted afskaffes aldeles, saaledes at Fraugdegaards Ejer kan sætte sit nye opstillede Stengærde i lige Linie med Vejen og fremdeles aflukke Vandstedet eller opfylde det efter Behag, da det desuden ikke er af nogen Betydning; hvorimod ovenmeldte Sanderumgaards Bonde Hans Jensen, som den der egentlig havde nogen Nytte deraf, har een Gang for alle og uden videre Krav i Fremtiden, erholdt Godtgjørelse af Fraugdegaards Ejer til (et) Vandsteds Istandsættelse ved hans i Fæstehavende Gaard. — Birkum øvrige Beboere, som ligeledes hidindtil undertiden har brugt bemeldte nu aflagde Vandsted, tillades derimod af Fraugdegaards Ejer, i nødvendigheds Tilfælde af Vandmangel at hænte Vand af Kilden i Fraugdegaards Galleykke, og beliggende ved det saakaldte Krukkehus, men tillige at være ansvarlige for, at aldeles ingen Skade derved tilføjes Fraugdegaards Ejer, hverken

paa Kilden, Hegn, Ledde, Grøfter, Weje, Korn eller Græs uden hvad Vognen udøve kan, da enhver i sligt Tilfælde bliver pligtig at answare og erstatte ald den Skade, Ejeren herved maatte foraarsages, ja endog at tabe ald videre Adgang til Kilden.

Saaledes er denne Forening indgaaet og tilstaaet, til bestandig og ubrødelig Efterlevelse paa alle Sider, hvilket bekræftes med vores Hænders Underskrift; — og kan dette naar behager, til Tingelæses uden videre Indvarsling.

Afholdt ved Birkum den bemeldte 20de Maj 1809.

Paa Høywelbaarne Herre; Kammerherre von Hei-
nens Vegne efter Ordre

Mackeprang.

Paa Hans Excellence Hr. Geheime Conference
Raad von Bülow's Vegne

J. Eybye.

Paa S. T. Herr Kammerjunker Løwenhielms
Vegne H. Trunnerup.

Paa S. T. Hr. Capitain van Steensens Vegne
Cai Scheffmann.

Paa egne og øvrige Beboeres (Selvejergaard-
mænds) Vegne, som tilforn har afbenyttet ovenmeldte
nu opfyldte Wandsted underskriver:

Jacob J. P. S. Pedersen Jens J. H. S. Hansen
med paaholdende Pen.

* * *

Det gamle Bystævne i Birkum blev i 1880 istand-
sat; de oprindelige Stævnestene blev kløvet og brugt
som Stensætning om en lille Forhøjning, hvorpaa

der samme Aar blev plantet en Byhind. Den store Stævneplads blev samtidig beplantet.

I 1921 og 23 er Stævnet paany blevet istandsat; omkring Linden er opstillet en Række smukt tilhugne Stene med Bogstaver og Matr. Nr. for By-mændene. En Del af Pladsen er samtidig indhegnet og fremtræder nu som et smukt lille Anlæg. I dette har ogsaa Genforeningsstenen fundet sin Plads.

— — —

Af gamle Stednavne, der ikke er nævnt i det foregaaende, huskes kun faa. Desværre var de gamle Lokalbenævnelser ikke afsat paa Bykortet fra 1792.

Ved Birkum By har man *Galebov*, *Egshoved*, *Gaaseland* og *Stivlen*. Paa Birkum Mark *Bisnap*, *Andesnap* og *Varpynt*. I Tving *Twisti*, *Hørende* og *Nøglen*.

IV. STØRRE GAARDE.

1. Fraugdegaard.

*Hvo er jeg Herre, Herre,
og hvad er mit Hus
at du haver ført mig hidindtil,
Herrens Navn være lovet evindeligt.*

2. Sam. 7 K.

(Indskrift fra 1750 over Indgangsdøren paa Fraugdegaard).

DET VAR paa solide Hænder, at Fraugdegaard kom, da den Aaret 1544 blev overtaget af den mægtige *Johan Friis* til Hesselager. Fra da af er dens Fremtid sikret. Johan Friis døde 1570, og den ugifte Mands mange Ejendomme gik over til Broderen, Henrik Friis til Ørbæklunde; denne døde allerede 1571, hvorefter Fraugdegaard blev tilskrevet Datteren Dorthe Friis. Hun bragte 1575 Gaarden til sin Mand *Oluf Daa* til Raunstrup. — Det er antagelig Dorthe Friis og Oluf Daa, der skabte Hovedgaarden Fraugdegaard. Sammen med den gamle Fraugdegaard har de haft et saadant Antal Gaarde i Byen eller Sognet, som var nødvendigt til Grundlæggelse og Drift af en Hovedgaard. En Udskiftning af Jorderne har fundet Sted, hvorved Hovedgaarden har faaet tillagt Markerne Syd og

Sydøst for Byen. Herude har man i det lille Engdrag fundet et velegnet Sted til Anlæggelse af et Voldsted, endda et Dobbeltvoldsted, der er et af de største paa Fyen. I Aaret 1588 skal Hovedbygningen være opført. Enkelte Forskere har ytret Tvivl om, hvorvidt dette Aarstal er rigtigt. Visse Konstruktioner i Bindingsværket kan tyde paa, at Bygningen er noget ældre. I *Den Danske Atlas* (1774) skrives om Fraugdegaard: »Opbyggt af Rigens Admiral Oluf Daa 1588«. I Almindelighed regner man da dette Aarstal for det rigtige.

En lykkelig Skæbne har føjet det saa, at denne smukke og meget ejendommelige Hovedbygning, er bevaret. Det er et af de saakaldte Dobbeltthuse, for hvilke Egeskov er den fornemste Repræsentant.

Slægten Daa. 1575—1671.

»Den stille Husfrue«.

Oluf Daa tilhørte en gammel fra Sønderjylland stammende Adelsslægt, hvis kendteste Mand var Rigsadmiral *Claus Daa*, der døde paa Fraugdegaard 1641. — *Daa*'erne ejede Fraugdegaard i omtrent 100 Aar fra 1575—1671. Med Ære har de indskrevet deres Navn i Gaardens Historie. Deres Hovedsæde var Raunstrup ved Næstved. Slægten uddøde med *Claus Daa*'s Sønnesøn, Oberst *Gregers Daa* til Hald, der faldt som Fører af det danske Rytteri i Slaget ved Gadebusch 1712.

— — —

Da *Oluf Daa* døde 1600, overtog *Dorthe Friis Gaarden*. Efter alt, hvad der vides om hende, har hun været et sjældent prægtigt Menneske. »Den stille Husfrue« blev hun kaldt. »Hun havde altid

et godt og venligt Ord til Alle, læg og lærd, Adel og Uadel, Fattig og Rig; selv færdedes hun paa Gaard og Gods i enkel og simpel Dragt, og hendes Haand var opladt for alle, der led Nød«. Paa Fraugdegaard og senere paa Borreby, som hun ogsaa ejede, og hvor hun tilbragte sine sidste Aar, bespiste hun mange fattige, »som vare omkring hendes Gaard, besynderlig i disse dyre Tider.« — Dorthe Friis døde 1618 under et Ophold paa Raunstrup og blev begravet i Slægtens Sognekirke, Herlufmagle ved Næstved. Sønnen, *Claus Daa*, overtog Fraugdegaard (1618—41). Under ham blev Antallet af Fæstegaarde forøget ved Køb af 3 Gaarde i Fraugde.

— *Claus Daa*, der var født 1579, gjorde en glimrende Karriere. 21 Aar gl. blev han Hofsinde hos Kongen. 1606 Lensmand paa Skivehus. Han deltog med Hæder i Kalmarkrigen (1611—13). 1625 blev han Medlem af Rigsraadet og 1630 Rigsadmiral. 1631 var han Gesandt i Haag, hvor han optraadte med megen Pragt, idet han foruden et stort Følge førte med sig 6 kongelige Drabanter. Han ejede paa Sjælland Raunstrup, Borreby og Holmegaard, hvis Hovedbygning han opførte 1635, og Bonderup i Jylland. Han var gift med *Ingeborg Parsberg*, hvis Vaaben endnu ses paa Fraugdegaards Stol i Fraugde Kirke. *Claus Daa* døde som ovenfor nævnt paa Fraugdegaard 1641. Han blev begravet i Herlufmagle Kirke, hvor det kendte smukke Epitafium over ham findes.

— To af hans Børn, Christian og Dorthe, arvede Fraugdegaard. Under Svenskekrigen blev Gaarden besat af en svensk Oberst, der her slog sig ned

som fynsk Herremand. Christian Daa, der ogsaa ejede andre Gaarde, blev under Krigen stærkt forarmet og maatte efterhaanden sælge sine Ejendomme. Fraugdegaard blev overtaget af Søsteren, Fru Dorthe Daa, der var blevet gift med Gregers Krabbe.

— 1671 gled Fraugdegaard ud af *Daa*'ernes Besiddelse, idet den dette Aar af Fru Dorthe Daa blev tilskødet den ansete fyenske Læge, Dr. med. *Christopher Balsløv* fra Odense. Hermed kommer Fraugdegaard for et Tidsrum af over 100 Aar i borgerlig Besiddelse.

* * *

Christopher Pedersen Balsløv var født i Odense 1628 som Søn af Stiftsskriver Peder Rasmussen, der stammede fra Landsbyen Balslev i Vends Herred. Balsløv, der havde opnaaet sin Doctorgrad i Utrecht, var Ejer af flere Ejendomme i Odense, deriblandt Odense Apothek, som han havde giftet sig til med Borgmesterdatteren *Karen Risbriich*. Han havde i en Aarrække købt og solgt Jordegods paa Fyen, erhvervet Panter i Herregaarde etc. Da han købte Fraugdegaard, var denne blevet en ret velafrundet Ejendom. Den havde i det store Matrikulsaar 1688 kun Bøndergods i selve Sognet, ialt 17 Gaarde og 1 Hus. Selve Hovedgaarden stod for 27 Td. Ager og Engs Hartkorn og 5 Skp. Skovskyld. Jorderne var da inddelt i 3 Marker og nogle Løkker, og der tilsaedes 107 Td. Ld. Der regnedes med 81 Læs Hø og 8 Høveders Græsning. (Dr. Vilh. Lorenzen: Fraugdegaard).

— Christopher Balsløv er skildret som en fin og human Mand og overfor sine Undergivne en Mand, der »tit i deres Sted tog til sin egen Pung«. Han havde 2 Børn, Sønnen *Peder Balsløv*, der som Faderen var Læge, og Datteren *Birgitte Balsløv*, der ved Juletid 1694 blev gift med Fyens Biskop, *Thomas Kingo*.

Christopher Balsløv døde 1693, og Fraugdegaard tilfaldt Sønnen; men denne, der var bosat i London, fandt det snart ubekvemt at eje Jordegods i Danmark, og 1697 solgte han Fraugdegaard med Gods og Fraugde Kirke, som Faderen havde købt 1674, til sin Svoger, Biskoppen.

Thomas Kingo, Fraugdegaards berømteste Ejer, ejede Fraugdegaard til sin Død 1703. Han opholdt sig hyppigt paa Gaarden, især om Sommeren, men kun faa Minder er bevaret fra hans Ejertid. Hans Studereværelse paavises dog endnu i Hovedbygningens 2. Stokværk. Efter hans Død sad *Birgitte Balsløv* i nogle Aar Enke, men 1706 indgik hun nyt Ægteskab med Kaptajn, senere Justitsraad, *Christian Carl Bircherod* af den bekendte for Skolevæsen og Lærdom stærkt interesserede Slægt. Dette Ægtepar delte nu godt og ondt sammen i 24 Aar paa Fraugdegaard. Store Byrder blev der i disse Aar under den store nordiske Krig paalagt Godsejerne i »Krigsstyr«. De økonomiske Forhold, for *Bircherod* og *Birgitte Balsløv* var ikke altid lige gode; undertiden maatte der sælges bort af Gaarde, Huse og Jordlodder, men ikke desto mindre var det dog dette Godsejerpar, der saa rundeligt betænkte baade Præst og Degn med Jord. — Ægteparrets eneste Barn, *Thomas Kingo Bircherod*, døde

$\frac{3}{4}$ Aar gl.; i hans Sted tog de til sig en Datter af Dr. Peder Balsløv i London, Birgitte Cathrine, der 1727 blev gift med Søkaptajn Chr. Krabbe. Det unge Ægtepar boede i adskillige Aar paa Fraugdegaard, hvor dets 3 Børn blev fødte. Krabbe skildres som en slet Person, der afstedkom megen Besvær for sine Paarørende.

Justitsraad *Bircherod* døde 1730, og for anden Gang sad Birgitte Balsløv Enke paa Fraugdegaard. Hun er skildret som en tiltalende Kvinde, af et venligt og muntert Sind. 1741 lod hun opføre et nyt Skolehus i Fraugde. Hun døde »mæt af Dage« 1744.

Iflg. Testamente gik Fraugdegaard over til Birgitte Balsløvs Halvsøster, Kirstine Rams Datter, *Elisabeth Becher*, der var gift med Odense Borgmesteren, Commerceraad *Christian Ulrik Bles*.

Bles havde begyndt sin Løbebane som Værtshusholder i Odense, hvor han efterhaanden havde arbejdet sig frem til at blive Byens Borgemester. Han havde en haard Strid med sin Sognepræst, *Matthias Eilschou*, der paa egne og Bymænds Vegne førte en Sag imod ham vedrørende Fraugde-Bækkén. *Bles* var kun Ejer af Fraugdegaard i 6 Aar. 1749 døde Fru Elisabeth Becher, og Aaret efter solgte Commerceraaden Gaarden.

— — —

Den ny Ejer, der ved Auktion havde faaet Gaard og Gods samt Kirke tilslaaet for 29,010 Rd., var *Thomas Widkier*, der havde været Foged eller Fuldmægtig paa Lundsgaard og Hverringe. Han ejede Fraugdegaard fra 1750 til sin Død 1765.

— Om Widkier fortælles der lidt af hvert; Folk

kaldte ham »Skrædderen«; om hans Haardhed mod Bønderne gaar der Sagn. De store Stengærder paa Gaardens Marker, der først er fjernet i Slutningen af det 19. Aarhundrede, skal til Dels være rejst under ham, der ved dette Arbejde skal have »slæbt 24 Karle ihjæl«. Han skal efter et Slagsmaal med en Degn fra Kerteminde være blevet »rørt i Underkroppen«, hvorfor han maatte bruge Kørestol.

Efter Widkiers Død drev hans Enke, *Anna Rebecka Pflueg* fra Torpegaard, foreløbig Gaard og Gods. Fru Widkier var en dygtig og driftig Kvinde. 1769 underkastede hun Hovedbygningen en større Restauration. Hun opførte den grundmurede Gaardfacade i Rococostil, og desværre lod hun ogsaa de høje Gavle, der netop havde givet Bygningen sit maleriske Præg, nedrive. — Ogsaa Fraugde Kirke blev restaureret af Fru Widkier, og 1771 skænkede hun til denne et Orgel. — Da hendes Søn, *Peter Christian Widkier*, der skulde have overtaget Fraugdegaard, var død i 18 Aars Alderen, indlod hun sig i et nyt Ægteskab. Hendes 2. Mand og Fraugdegaards ny Ejer var Kammerherre, Amtmand *Poul Rosenørn Gersdorff* til Vosnesgaard. Denne har aabenbart ikke brudt sig synderligt om Gaarden, thi allerede efter 4 Aars Forløb i 1783 solgte han den for 68,000 Rd. til Admiral, Kammerherre *Frederik Christian Kaas*. Gaarden havde endnu sit gamle Hartkorn, 27 Td. Ager og Engs, 5 Skp. Skovskyld og 3 Skp. Mølleskyld; dens Bøndergods var nu paa 298 Td. Ager og Engs Hartkorn og 34 Td. Skovskyld.

— — —

Admiral *Frederik Christian Kaas* tilhørte en gam-

mel dansk Adelsslægt (Mur-Kaas'ernes Slægt), hvis Stamfader var Ove Ovesen i Gravlev, som levede 1416 og formentlig hørte til den gamle danske Linie af Slægten *Reventlow*. Han var født den 1. December 1725 som Søn af Kommandør Hans *Kaas* til Rybjerg og Hastrupgaard og havde gjort en glimrende Karriere. Som Løjtnant havde han 1751 deltaget i Kaptajn Hooglants Ekspedition til Marokko. Medens hans Chef midlertidig var rejst til Algier, havde Kaas Kommandoen over en Del medbragte Koffardiskibe. Under Ledelsen af disse blev han grebet og bragt i Fangenskab, hvorfra han først slap ud efter et Par Aars Forløb. 1770 blev han betroet Overkommandoen over en Flaadeafdeling paa 4 Linieskibe, 2 Fregatter, 2 Bombardergalioter og nogle mindre Fartøjer, der skulde gaa til Algier for at tvinge denne Stat til at overholde sine indgaaede Forpligtelser. Han blev 1. Deputeret i Admiralitetet og Referent for Kongen og havde som saadan en betydelig Indflydelse. Under *Struensee* faldt han i Unaade, men blev efter dennes Fald atter genindsat i sine Embeder. Sine sidste Aar tilbragte Admiral Kaas i Ro paa Fraugdegaard. Hans Ophold her satte adskillige Spor; ogsaa han indskrev med Ære sit Navn i Gaardens Historie. Den smukke Lindealle, der fra Landevejen fører op til Gaarden, er hans Værk. Den er plantet i Begyndelsen af 1790'erne. »En statelig Introduktion til det gamle skønne Herresæde«, skriver Dr. Vilh. Lorenzen.

— Som Godsejer fulgte Kaas en Del af sine Standsfællers Eksempel, idet han søgte og den 14. Januar 1797 fik Tilladelse til at afhænde Bønder-

godset til Beboerne selv, mod at det blev udskiftet »mellem Mand og Mand«. — Professor *Gregers Begtrup* skriver (Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark), at der i 1797 ialt fra Fraugdegaard blev solgt 249 Td. 4 Skp. 2 Alb. Ager og Engs Hartkorn til Beboerne selv med fuldkommen Ejendomsret. Der blev iøvrigt sagt om Admiral *Kaas*, at han var en kulant Mand at handle med; kneb det med Kontanterne, fik det gaa som det kunde. Skøde fik Bønderne.

Den 1. Marts 1797 solgte Admiralen selve Fraugdegaard, samt Fraugde Kirke, for 58,000 Rd. til Kammerherre *A. C. von Heinen* til Hollufgaard og Blangstedgaard. Von Heinen — Fader og Søn — ejede Fraugdegaard fra 1797 til 1821. — 1822 købtes Fraugdegaard af Ritmester *Andreas Michael (Ali) Sehested*.

— — —

Ritmester *Sehested* tilhørte en gammel dansk Adelsslægt, hvis Slægtstavle kan føres tilbage til 1337, og hørte til denne Slægts Broholmlinie.

Med *Ali Sehested* var der kommen en dygtig, men skrap Herre til Fraugdegaard; mange Frasagn gaar der om denne Mand. Han elskede Heste og Hunde og anlagde for sine kære Dyr en endnu velbevaret Dyrekirkegaard, hvor disse hviler under net tilhugne Stene. *Sehested* havde en begivenhedsrig Fortid; han havde deltaget i udenlandsk Krigstjeneste og havde bl. a. været med den store Napoleon i det skæbnesvangre Tog til Rusland 1812. Da Krigen brød ud i 1848 meldte han sig som gammel Mand, men sin krigerske Fortid tro, som frivillig Herregaardsskytte. En af hans Sønner faldt

ved Fredericia. Ritmester *Sehested* døde 1850, hvorefter Fraugdegaard blev stillet til Auktion. Dens Tilliggende var nu godt 33 Td. Hartkorn, foruden lidt tiendepligtig Hartkorn, der stammede fra den under Hovedgaarden i det 18. Aarhundrede fra Birkum By inddragne Jord. I Auktionskonditionerne fra 1851 finder man nogle Oplysninger om Gaardens Drift:

— Fraugdegaards Jorder »af forskellig, men god Bonitet og i særdeles god Drift« var da inddelt i 11 Marker, der drives med 1. Brak, 2. Raps, 3. Rug, 4. Byg, 5. Kløver, 6. Græs, 7. Byg, hvortil gødes, 8. Bælgsæd, 9. Havre, 10. Kløver og 11. Græs. — Skoven var i fredet Opvækst, og en Del af Engen gav godt Tørveskær. Til Gaarden hørte 24 Huse med Jord og 14 Huse uden Jord, foruden den gamle Vandmølle.

— — —
Den ny Ejer blev Proprietær *H. C. Pedersen*, Dalumgaard, der købte Gaarden for 112,000 Rd. og ejede den fra 1851—53. Proprietær Pedersen frasolgte en Del Fæstehuse samt Fraugde Kirke. Selve Gaarden blev 1853 solgt til Forpagter *Werner Theodor Borchsenius* fra Lundsgaard, i hvis Familie den blev til 1879.

— *Borchsenius* var en jysk Gaardmandssøn, der ved Dygtighed og Energi havde arbejdet sig frem til betydelig Velstand. Efter at have købt Fraugdegaard kunde han endnu nogle Aar senere købe 2 store Gaarde, Blangstedgaard og Stribgaarden, til sine ældste Sønner. Men Uheld og anden Modgang ramte Familien. *Werner Borchsenius* døde 1873, hvorefter hans Enke og de yngste Sønner drev

Gaarden til 1879. Sønnen *Charlo Werner Borchsenius*, kaldet Forvalteren, og som iøvrigt skildres som en sympatisk ung Mand, døde godt tredive Aar gammel af Brystsyge. 1879 solgte Fru *Ellen Borchsenius* Gaarden for 290,500 Kr. til Baron *Preben Bille Brahe* af den gamle danske Adelsslægt *Bille*, hvis Slægts-tavle føres tilbage til 1246.

Baron *Preben Bille Brahe*, der var født 1854 paa Bjørnemose, gik resolut i Gang med at forbedre Ejendommen, der i de senere Aar var kommen meget i Forfald. Ved Køb af gode Avlsdyr forbedredes Besætningen, og nye Driftsmaader blev indført. Ogsaa den gamle Hovedbygning underkastedes en længe tiltrængt Restauration, hvorved *Daa'*ernes ærværdige gamle Hus reddedes fra Undergang. Det tjener denne Ejer til stor Ære, at han trods vel-lærde Arkitekters Raad paa det bestemteste modsatte sig en Nedrivning af Huset. 1889 nedbrændte Gaardens ældre Avlsbygninger, hvorved den gode Besætning gik til Grunde. Den nye Avlsgaard blev opført Nord for Voldstedet; som Murmateriale anvendtes Kampesten fra Gaardens gamle Stengærder, der hermed til Dels forsvandt. Paa den store Plads indenfor Gravene, hvor den gamle Avlsgaard laa, blev der anlagt Park.

Hofjægermester, Baron *Preben Bille Brahe* døde 1906, hvorefter hans Enke, Baronesse *Elisabeth Bille Brahe*, f. *Cederfeld de Simonsen*, ejede Fraugdegaard indtil 1918, hvilket Aar den overtoges af den yngre Søn og nuværende Ejer, Landbrugskandidat, Baron *Oluf Bille Brahe*, der fra 1911 havde forestaaet Gaardens Drift. (Fra 1906—11 lededes Driften af Forvaier *Madsen Bækholm*).

Baron *Oluf Bille Brahe* er født paa Fraugdegaard 1888 og gift med Agnes Hansen, Datter af Etatsraad Chr. D. A. Hansen til Mullerup.

2. Hollufgaard.

»De smukke Marsvin'er«.

Navnet *Marsvin* er uløseligt knyttet til Hollufgaard. »De smukke Marsvin'er«, som de er blevet kaldt, tilhørte en i Odense bosat gammel Adelsslægt, der kan følges tilbage til Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. Slægtens bekendteste Medlem var Rigskansler *Jørgen Marsvin* til Lindved, der oprettede Hovedgaarden Hollufgaard, og Fru *Ellen Marsvin*, Christian den IV's Svigermoder. Slægten uddøde 1768 med Oberstløjtnant *Joachim Henrik Marsvin*.

— — —

Rigskansler *Jørgen Marsvin* til det ældgamle Lindved maatte i Aaret 1487 komme sin betrængte Nabo, *Joachim Bjørnsen* i Holluf, til Hjælp med 60 Mark Lybsk mod Pant i hans Ejendom. Det er denne Ejendom, der er Kernen i det nuværende Hollufgaard. *Jørgen Marsvin* beholdt Pantet, der under hans snilde Haand snart skulde blive til en Storejendom med Hovedgaardsrang. Dette er sket paa Bekostning foruden af Ejendomme i Holluf Byerne af en hel lille By, Kallerup, der ved denne Lejlighed er forsvunden. I 17. Aarhundrede laa endnu den saakaldte »Kallerup Mark« under Hollufgaards Hovedgaards Taxt, og endnu hører de saa-

kaldte Kallerupgaard, der danner en Enklave i Frue Landsogn, under Fraugde Sogn.

— — —

Gennem 150 Aar bestod Slægten *Marsvin* paa Hollufgaard. *Jørgen Marsvin*, Kong Hans's Rigskansler, døde 1524, og Sønnen *Peder Marsvin* arvede baade Lindved og Hollufgaard. Denne fortsatte med Godserhvervelserne i Over og Neder Holluf. Han var gift med *Helle Tagesdatter* fra Skaane og fik med hende Herregaarden Dybæk. Allerede 3 Aar efter Faderen døde Peder Marsvin, og hans lille Søn *Jørgen* arvede Gaard og Gods. Kommen til Skelsaar og Alder blev Jørgen gift med Jomfru *Karen Gyldenstjerne* til Ivernæs (nu Wedellsborg). Det er denne *Jørgen Marsvin*, der byggede den statelige Ridderborg, der temmelig uforandret er bevaret til vore Dage. Han ejede Hollufgaard fra 1528 til sin Død 1581. Ogsaa Jørgen Marsvin fortsatte med at erhverve sig Bøndergods.

I 1570'erne begyndte han sit store Byggeværk og fik hertil af Kong Frederik den II Hjallese Kirke foræret med Tilladelse til at nedbryde saavel Kirke som Kirkelade og at anvende Mursten og øvrige Materialer derfra til eget Brug. 1577 maa Borgen antages at være blevet færdig, idet dette Aars tal staar i Jernankre sammen med Bygherrens og hans Hustrus Forbogstaver paa Gaardsidens Mure. Over Indgangsdøren mellem Gyldenstjernernes og Marsvin'ernes Vaaben, en Stjerne og et Marsvin, staar der:

»*Det Hus er byget Anno 1577. Jøren Marswin*«

Jørgen Marsvin har næret stor og virksom Inter-

esse for Hollufgaard, men han har dog ogsaa haft Tid til at befatte sig med andre Ting. I Aaret 1578 finder man ham som Lensmand paa Næsbyhoved, hvor han samme Aar har haft en Trætte med sine Bønder. Han skal bl. a. have trykket dem med usædvanligt Hoveri og givet dem mindre og daarligere Føde end sømmeligt var. Bønderne klagede for Kongen, der dømte i Sagen. Dommen blev til Fordel for Bønderne, hvis Klager fandtes rimelige, og den strenge Lensmand maatte finde sig i en alvorlig Irettesættelse.

Jørgen Marsvin havde flere Børn, deriblandt den navnkundige *Ellen Marsvin*, Christian den IVs Svigermoder. Det blev *Peder Marsvin*, der efter Faderens Død i 1581 overtog Hollufgaard. Han ejede desuden Aunbjerg i Jylland. Han døde 1614 i Flensborg, fjærnt fra sine Fædres Gaard. Det er til Ære for ham, at hans Frue, Mette Brahe fra Elved, rejste det prægtige Gravmæle i Fraugde Kirke. Hans Sønner Otto og Erich døde begge som Børn, og han blev derfor den sidste *Marsvin*, der ejede Hollufgaard, der fra nu af i lang Tid gled fra Haand til Haand og fra Slægt til Slægt.

— — —

Erik Pors til Øllingsø fik Gaard og Gods ved Giftermaal med Peder Marsvins Datter Karen. Han sad her kun et Aar fra 1635—36, hvilket Aar han døde. Næste Ejer var *Henning Pogwisch*, der blev Karen Marsvins 2. Mand. Han var Landsdommer i Fyen, Medlem af Rigsraadet og Amtmand. Han ejede Hollufgaard fra 1638 til 1664. Der gik Sagn om denne Herres Haardhed mod Bønderne. Som Landsdommer skal han endog have ladet de af

Kronens Bønder, der hørte under Landsdommerembedet, gøre Hoveri paa Hollufgaard. Han mageskiftede sig 4 Gaarde til i Killerup. Da han døde 1664 var hans økonomiske Forhold saa slette, at Arvingerne gik fra Arv og Gæld. Rentekammeret gjorde Udlæg i Gaarden, og 1667 blev den af Kronen solgt til *Otto Pogwisch*, en Broder til den tidligere Ejer.

Denne beholdt kun Hollufgaard et Aar, idet han allerede 1668 solgte den til Biskoppen over Fyen, *Niels Bang*, der ejede den til 1675. Dette Aar solgte Biskoppen Gaard og Gods til sin Svigersøn, Odense Borgmesteren *Jens Eriksen*. Dennes mærkelige Levnedsløb kender man fra Ligprædikenen over ham. Han havde begyndt som »Opvarter« paa Lundsgaard ved Kerteminde; derefter er han blevet Haandskriver bl. a. hos Amtmand Mogens Høeg. I dennes Tjeneste var han med ved Fredsslutningen i Roskilde 1658, og »da skrev den salig Mand Fredspunkterne og hvis som der blev forhandlet«. Siden blev han Borgmester i Odense og Ejer af 2 Hovedgaarde, idet han ogsaa var Ejer af Dallund. Som Godsejer har han ikke efterladt sig noget godt Minde, og om hans Haardhed mod Bønderne kan fortælles adskilligt. — Jens Eriksen ejede Hollufgaard i Matrikulsaaet 1688. Ved Vurderingen dette Aar blev Gaarden skyldsæt til 32 Td. Hartkorn. Markerne var fordelt i 8 »Stykker«. Dens Bøndergods laa i Fraugde Sogn og omfattede 76 Gaarde (?) og 6 Huse, foruden en Vandmølle. — Efter Jens Eriksons Død 1690 ægtede hans Enke *Otto Pedersen Himmelstrup*, der var Krigs- og Landkommissær over Fyen og Langeland. Himmelstrup ejede der-

efter Gaarden til sin Død 1709, hvorefter hans Enke et Par Aar efter solgte den til Commerceraad *Jens Ibsen Trøstrup* til Ørridslevgaard.

Om *Trøstrup* skrives, at han var født i ringe Kaar, men efter at han »udi lang og tro Tjeneste ved det Kgl. Generalkommissariat og Gethus udi København og derefter ved Negotie, Flid og Arbejde havde erhvervet sig Brød, Ære og lykkelig Ægtestand«, var han blevet en holden Mand og Ejer af 2 Hovedgaarde.

Commerceraad *Trøstrup* døde 1713, efterladende sig en Enke, Margrethe Elisabeth Rosenvinge, Datter af Justitsraad og Landsdommer Matthias Rosenvinge til Ørbæklunde. Han blev den 29. December bisat i Fraugde Kirke, hvad der gav Anledning til en mærkelig Strid. Hans Enke var nemlig meget utilfreds med den Plads, der af Kirkeejeren, Justitsraad Bircherod til Fraugdegaard, blev forundt hendes salig Mands Lig. Den krænkede Frue paaførte, bistaaet af sin Fader, i den Anledning Kirkeejeren en besværlig Retssag, hvorunder denne endog maatte ty til Kongens Hjælp. — Da Justitsraad Rosenvinge imidlertid var død, synes det dog at være kommet til et Forlig mellem Parterne. 1715 købte Fru *Trøstrup* Høiby Kirke, og hertil førte hun nu sin Mands Lig. 1728 indrettede hun her et Gravkapel, hvori hun selv og flere af de følgende Hollufgaards Ejere blev stedet til Hvile. Det blev dog ikke Fru *Trøstrups* eller disses sidste Hvilested. 1908 inddrog Høiby Menighedsraad Kapellet, hvis Kister blev nedgravet paa Kirkegaarden.

— Fru *Trøstrup* giftede sig 1715 paany. Hendes 2. Mand var »Hans Kgl. Majestæts Kammertjener«,

senere Justitsraad, Amtmand og Overinspektør over det fyenske Rytterdistrikt, *Iver Andersen*, der var Søn af Raadmand Anders Nielsen i Assens.

Iver Andersen skildres som en dygtig og virksom Mand, og for Hollufgaard var han en god Ejer. Han byggede meget paa Gaarden, bl. a. en ny Stald og en Smedie. Af Gaardens Jordebog for 1717 ses det, at han nedsatte sine Bønders Landgilde. Efter samme Jordebog udgjorde Bøndergodset til Hollufgaard nu 32 Gaarde, 2 Boelssteder, 1 Mølle og 21 Huse med ialt 248 Td. Ager og Engs Hartkorn og 6 Td. Mølleskyld; det laa i Over og Neder Holluf samt Taarnbjerg i Fraugde Sogn, i Killerup, samt i Højby Sogn og By.

Iver Andersen var meget yndet af Kong Frederik den IV, i hvis Tjeneste han havde været, og som besøgte ham paa Hollufgaard. — Efter hans Død 1726 tilfaldt Gaarden hans Datter *Frederica Sophia Iwer*, der 1739 blev gift med *Niels Bang Himmelstrup*, en Søn af den tidligere Ejer, Otto Himmelstrup, og selv født paa Hollufgaard.

— Niels Bang Himmelstrup døde 1754, og hans Enke styrede da selv Gaard og Gods, indtil hun 1757 indgik nyt Ægteskab. — Hendes 2. Mand var Stiftsbefalingsmand over Viborg og Amtmand over Hald Amt *Caspar Herman von Heinen*.

— — —

Von Heinen tilhørte en gammel meklenborgsk Adelsslægt. Albrecht Christopher von Heinen (1651—1712), hvis Fader var meklenborgsk hertugelig Raad, kom under den skaanske Fejde i dansk Tjeneste, hvor han avancerede til Generalmajor. Slægten uddøde i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

— Med *Caspar Herman von Heinen* kom atter en udmærket Mand til Hollufgaard. Han forbedrede Gaardens Jorder ved Dræning, og Gaard og Have blev i hans Tid meget forskønnet. Han plantede lange Alleer, hvoraf Rester endnu er tilbage. Ved hans Død 1767 gik Gaarden i Arv til hans Søn, *Albrecht Christopher von Heinen*, men da denne var mindreaarig, styrede Moderen foreløbig Gaard og Gods til sin Død 1770. Sønnen virkede i Faderens Spor, og Hollufgaard var i hans Tid et virksomt og gæstfrit Sted, hvor mangfoldige fremmede kom og gik. Han blev Kammerherre, men tog kun ringe Del i det offentlige Liv. 1790 købte han Blangstedgaard og 1797 Fraugdegaard. 1803 fik han Tilladelse til at afhænde Hollufgaards Bøndergods. Et Minde om hans Ejertid er den smukke, med hans Vaaben prydede Portal paa Havesiden, opsat 1785. Kammerherre von Heinen døde 1814, og hans Søn, Kammerjunker *C. H. von Heinen*, overtog de 3 Hovedgaarde. Men de daarlige Tider under den store Pengekrise og ogsaa andre Forhold førte til, at denne snart maatte skille sig af med sin store Fædrenearv. Allerede 1814 solgtes Blangstedgaard, og 1821 maatte han gøre Opbud i de to andre Gaarde. Paa dette Tidspunkt var saa godt som alt Bøndergods frasolgt Hollufgaard. *C. H. von Heinen* døde 1834 som Klasselotteri-Inspektør.

— — —

Hollufgaard købtes af *H. Langkilde*, der tilhørte den vidt udbredte fynske Landmandsslægt af dette Navn. Han var en dygtig Landmand, men overfor Marsvin'ernes gamle Hus var han en haard Herre. Ved en Hovedrestauration 1829 nedrev han de oprindelige Gavle, og ogsaa andre Ejendommeligheder.

der forsvandt, hvorved den gamle Borg mistede alt for meget af sit oprindelige Præg. Ogsaa Voldgravene tilkastede han paa den søndre nær. Hans Søn, *C. C. Langkilde*, arvede Gaarden, men maatte 1872 overlade den til Fyens Diskontokasse, der 1874 solgte den til Kammerherre, Baron *F. Juel-Brockdorff* til Schelenborg. Da denne døde 1876 overtoges Hollufgaard af Baron *F. C. Juel-Brockdorff*. Under denne Ejer var Avlsgaarden i en Aarrække bortforpagtet til den kendte fyenske Landmand, Forpagter *G. F. Schroll*. Efter *F. C. Juel-Brockdorffs* Død solgte hans Enke 1912 Gaarden til *Thorvald* og *P. Vilh. Madelung*, der ejede den nogle Aar.

I de efterfølgende Aar er Hollufgaard gaaet rask fra Haand til Haand.

1916—17 ejedes den af Direktør *William Hansen*, der dog fik Tid til at restaurere den gamle Hovedbygning paa en forstandig og pietetsfuld Maade. Efter *William Hansen* ejedes den af Direktør *Chr. Dæhnfeldt*, Odense, hvis Dødsbo i 1920 solgte Gaarden til Forpagter *Aage Hastrup*.

I 1925 er Hollufgaard paany blevet solgt; den nuværende Ejer er Grosserer *M. L. Jørgensen*, Odense.

3. Landkilde og Taarnbjerg.

Gaardene Landkilde og Taarnbjerg, den sidste var i sin ældste Tid kun een Gaard, er af betydelig Ælde som gamle Særbrudsgaarde. De har begge oprindeligt været større Gaarde, dog uden Hoved-

gaardsrang. Landkilde skrives 1610 Langkill. Begge Gaarde var i godt et Aarhundrede, fra omkring 1540 til 1660 (70), i de svenske adelige Familiers, *Bielke* og *Baner's*, Besiddelse. Disse Slægters fyenske Hovedsæde var den forlængst nedlagte Hovedgaard *Frøbjerg*.

— — —

Under Svenskekrigen boede Sognepræsten paa Landkilde. I la Cours »Danske Gaarde« skrives, at Sognepræsten ejede denne Gaard. Dette stemmer ikke med Matrikuls-Protokollen, og Forholdet har sikkert været det, at han i disse Ufredsaar har søgt og fundet Tilflugt paa den afsides beliggende Gaard.

— — —

Ved Skyldsætningen 1664 ejede *Henrik Bielke* Landkilde, der var en Gaard paa 16 Td. 7½ Skp. Hartkorn; Gaarden var bortfæstet til en *Jørgen Madsen*, der ogsaa var Bruger af et Stykke øde Land, tilhørende *Henrik Bielke*, paa 5½ Td. Hartkorn. *Taarnbjerg* var en Gaard paa 8 Td. 2 Skp. Htk. og var paa dette Tidspunkt tillagt *Odense Hospital*; herunder hørte ogsaa *Blangsted Mølle*.

— — —

Omkring 1660 boede Landstingshører *Jørgen Christensen Naur* paa Landkilde. Han døde 1668 og blev ifølge Kirkebogen begravet den 22. Januar i Fraugde Kirke. Omkring 1650 boede paa *Taarnbjerg* Familien *Mule*. Omkring 1680 var denne Gaard blevet Enkesæde for Bispinde *Anna Bang*, Enke efter Biskop, Dr. *Niels Bang*, der fra 1668—75 var Ejer af *Hollufgaard*.

— — —

1718 er Matr. Nr. 1 af *Taarnbjerg* opført som

Benaadningsgods til Hollufgaard. Matr. Nr. 2 er tillagt Bramstrup, hvortil ogsaa Landkilde i 1735 findes henlagt. Der er altsaa nu 2 Taarnbjerg Gaarde.

Efter Sognepræst Ibsens Indberetning fra 1802 var Landkilde nu Selvejergaard med et Tilliggende af 9 Td. 6 Skp. Hartkorn. Dens Besætning var paa 8 Heste, 10 à 12 Køer, 16 à 20 Faar og 3 Svin. Taarnbjerggaardene hørte under Hollufgaard.

— — —

Landkilde ejedes fra 1850—56 af *R. C. Langkilde*, en Brodersøn af Godsejer H. Langkilde til Hollufgaard. Han solgte Gaarden til Købmand *Maegaard*, Odense, der ejede den til 1863, da den blev købt af Langelænderen *Niels Jensen Bruun*.

Bruun tilkøbte 25 Td. Land af Aasum Sogns Jorder. Han solgte 1874 Gaarden til dens nuværende Ejer, Landvæsenskommissær *P. Chr. L. Heltzen*.

Proprietær Heltzen har tilkøbt 50 Td. Land, og Landkilde er saaledes atter blevet en større Gaard. Dens samlede Areal er nu 190 Td. Land.

— Landkilde har flere Gange været hærget af Brand, saaledes den 6. November 1842 og atter i Juli 1885.

Kildefortegnelse.

Trykte Kilder:

Jakob Madsens Visitatsbog, Bloch & Næraae: Den fyenske Gejstligheds Historie, Wibergs og Elvius's Præstehistorie, Hofmans og Schacks Fundats (Samlinger af publique og private Stiftelser), Hiort-Lorenzen & Salicath: Repertorium over Legater og Milde Stiftelser i Danmark, Ministerialtidende, Hansen og Jørgensen: Beskrivelse over Skolelærer-Embeder i Fyens Stift.

Vilh. Lorenzen: Danske Herregaarde ved 1920.

G. L. Wad: Fra Fyens Fortid IV.

K. Hansen: Danske Ridderborge, Becher & Richardt: Prospekt over danske Herregaarde, »Efterretninger om gl. Borge«, Aarbog for Odense og Assens Amter, la Cour: Danske Gaarde, »Samlinger til Fyens Topografi og Historie«.

Pontoppidan: Den Danske Atlas.

L. Both: Danmark, Gr. Begtrup: Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark, Svend Aakjær: Fra Fyenslands Oldtid (en Artikel).

»Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie« (1897), Bricka: Dansk biogr. Lexicon, Dansk Adels Aarbog.

Utrykte Kilder:

Fyenbo Landstings Skøde- og Panteprotokoller og Bjerger-Aasum (Vinding) Herreders Skøde- og

Panteprotokoller (Skifteprotokoller), Præsteindberetninger (Bispearkivet), Kirkebøgerne fra Fraugde, Bircherods Manuscript om Fyens Stift, Matrikuls Protokollerne fra 1664, 1688 og 1735, den ældste Landvæsens Commissions Protokol.

Forskellige Haandskrifter i Bispearkivet, Landsarkivet og Fraugdegaards Arkiv etc.
